

AKTINES

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

* ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣΕΩΣ (Βασ. Κ. Σταθάκη)	201
* ΑΠΟ ΤΟΝ 20ο ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ μ.Χ. (Σπυρ. Β. Παπαστυροπούλου)	207
* «ΠΙΣΤΕΥΩ ΣΤΟ ΣΙΩΠΗΛΟ ΘΕΟ» (Ποίημα Α. Στανρίτη)	211
* ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ ΜΠΑΧ (Άντ. Χ. Γιαμβριά)	213
* ΣΤΟΥΣ ΛΕΙΠΡΟΥΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ «ΣΑΙΝ-ΛΟΥΪ» (Ποίημα Paul Claudel - Μετάφραση: Ε. Ν. Μόσχου)	220
* ΤΑ ΟΙΚΟΤΡΟΦΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (Τιμοθ. Τιμοθεάδη)	222
* ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ν. ΚΑΚΟΥΡΗΣ (Νεκρολογία Δ.Λ.)	225
* ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ (Πανορμίτη)	227
* ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου της Χ.Ε.Ε.)	228
* ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομέως Μέσων Ένημερώσεως της Χ.Ε.Ε.)	230
* ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ ΑΞΙΩΝ (Ποίημα Ε. Ι. Νιστέρη)	232

ΕΤΟΣ 63ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 2000

ΑΡΙΘ. 612

«ΑΚΤΙΝΕΣ»

Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Έπιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 63ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 2000

Αριθ. 612

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣΕΩΣ

Α'

Ἀποτελεῖ ἓνα ἀκόμη ἀπὸ τὰ ἅλута αἰνίγματα τῆς φιλοσοφίας καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλῆσεως. Συνήθως τοῦτο ἐξετάζεται ὑπὸ τις ἐπόμενες ἀπόψεις:

α) **Ἡ μεταφυσικὴ ἄποψη:** Σύμφωνα με τὴν ἄποψη αὐτὴ ἡ βούληση θεωρεῖται ὅλως ἐλευθέρη, δηλαδὴ μὴ ὑποκειμένη στὸν νόμο τῆς αἰτιότητας. Ἡ ἐνέργειά της δὲν καθορίζεται ἀπὸ κανένα ἄλλο αἶτιο, ἀλλὰ ἡ βούληση ἀποτελεῖ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀρχή, ἡ ὁποία προηγεῖται ἀπὸ κάθε αἰτιότητα. Μὲ μία τέτοια ἀντίληψη, ἡ ὁποία θεωρεῖ τὴν βούληση ὅτι συνιστᾷ καθ' αὐτὸ ἀρχήν, λέγεται «αὐταρχία». Ἐπειδὴ δὲ δὲν δέχεται δυνατότητα προσδιορισμοῦ τῆς βουλῆσεως ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἄλλο αἶτιο λέγεται καὶ «ἀπροσδιοριστία». Ἡ ἀντίθετη ἄποψη, σύμφωνα με τὴν ὁποία ἡ βούληση ὑπόκειται στὸν νόμο τῆς αἰτιότητας προσδιοριζομένη ἀπὸ ποικίλες αἰτίες λέγεται «αἰτιοκρατία».

β) **Ἡθικὴ ἄποψη:** Σύμφωνα με τὴν ἄποψη αὐτὴ ἐλευθερία εἶναι ἡ δυνατότητα τῆς βουλῆσεως νὰ κυριαρχεῖ ἐπὶ τῶν αἰσθησιακῶν καὶ ταπεινότερων ἐλατηρίων. Ἐλευθερὴ εἶναι ἡ βούληση, ἐφ' ὅσον καθορίζει τις πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῇ βάσει ἰδεωδῶν σκοπῶν. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴ αὐτὴν ἐλευθερία εἶναι ἡ συμμόρφωση πρὸς τις ἐπιταγὰς τοῦ θείου καὶ ἀνθρώπινου ἠθικοῦ νόμου.

γ) **Ψυχολογικὴ ἄποψη:** Σύμφωνα με αὐ-

τὴν ὁ ἄνθρωπος ὡς αὐτὸ ὑπαρκτὸν ψυχολογικὸν ὑποκείμενον δύναται νὰ καθορίζει τις πράξεις του χωρὶς νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ ἐξωτερικὴ ἢ ἐσωτερικὴ βία. Ψυχολογικὴ ἐλευθερία θεωρεῖται ἡ δυνατότητα ἐκλογῆς τοῦ πραττομένου ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας. Ἡ διαφορὰ ποὺ ὑφίσταται μεταξὺ τῶν ὡς ἄνω τριῶν ἐκδοχῶν τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλῆσεως συνίσταται στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μεταφυσικὴ ἐλευθερία εἶναι ἡ ἀνεξαρτησία τῆς βουλῆσεως ἀπὸ ὁποιαδήποτε αἰτία. Ἡθικὴ ἐλευθερία εἶναι τὸ νὰ δύναται ἡ βούληση νὰ κανονίζει τὴν συμπεριφορὰ της σύμφωνα με τὰ ἠθικὰ ἰδεώδη. Ψυχολογικὴ ἐλευθερία εἶναι ἡ ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐκλέγει τὴν πραγματοποίηση μιᾶς πράξεως κατ' ἀρέσκεια, παραβλέποντας ὁποιοδήποτε ἐσωτερικὸν ἢ ἐξωτερικὸν καταναγκασμό. Κατ' οὐσίαν δὲν πρόκειται στὴν ψυχολογικῶς νοουμένη ἐλευθερία περὶ ἀνεξαρτησίας ἀπὸ ὁποιοδήποτε αἶτιο, ἀλλὰ περὶ τῆς ἰκανότητος τῆς βουλῆσεως νὰ καθορίζει τὸ πρακτεῖον σύμφωνα με τὴν ἐσωτερικὴ αὐτονομία τῆς προσωπικότητος. Στὴ σειρὰ τῶν αἰτίων ποὺ καθορίζουν τις πράξεις ὡς ἀρχικὸς παράγων ἐμφανίζεται τὸ ψυχολογικὸν ὑποκείμενον. Ἡ ἐπιλογὴ τὴν ὁποία θὰ κάνει ἀναφέρεται στὶς δεδομένες ἀπὸ τὴν πραγματικότητα δυνατότητες. Δὲν εἶναι τελείως ἀπροσδιοριστὴ καὶ ἀνεξάρτητη, ἀλλὰ ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς καὶ ἀπὸ τὸν χαρακτήρα ποὺ ἔχει διαμορφώσει ἡ προσωπικότης τοῦ ἀτό-

μου. Για την ύπαρξη της ψυχολογικῶς νοουμένης ἐλευθερίας μαρτυρεῖ ἡ ἐσωτερικὴ συνειδήση. Εἴμαστε πεπεισμένοι κατὰ τὴν ἐκτέλεση ὁποιασδήποτε πράξεώς μας, ὅτι μπορούσαμε νὰ ἐνεργήσουμε καὶ κατὰ ἄλλον τρόπον.

Ἀπὸ τὴν προηγουμένη ἀνάλυση προκύπτει ὅτι μόνον ἡ μεταφυσικὴ ἀποψη θέτει καὶ ἐρευνᾷ τὸ πρόβλημα στὴν ριζικὴ του μορφή. Κατὰ τὴν ἐξέταση τοῦ προβλήματος αὐτοῦ πρόκειται νὰ κριθεῖ ἂν ἡ βούληση ἐνεργεῖ ἐλευθέρως ἢ, ἔστω καὶ λανθάνοντως, ὑπάγεται στὸν γενικὸν νόμο τῆς αἰτιότητος, ὁ ὁποῖος ὁρίζει ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα προκύπτει ἀπὸ αἴτιον τὸ ὁποῖον χρονικῶς προηγεῖται αὐτοῦ. Τὸ ζήτημα συνελπῶς εἶναι ἂν ὀφείλουμε νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι μέσα στὸν κόσμον βασιλεύει ἀδυσώπητος αἰτιοκρατικὴ σειρὰ ἢ ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι στὴν αἰτιοκρατικὴ αὐτὴ ἀλληλουχία παρουσιάζονται ρήγματα προερχόμενα ἀπὸ τὴν παρέμβαση μιᾶς ἄλλης ἀρχῆς ποὺ εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸν μηχανικὸ νόμο τῆς αἰτιοκρατίας. Ἡ φυσιοκρατικὴ καὶ μηχανιστικὴ κοσμοθεωρία ὑποστήριξαν ἀνέκαθεν τὴν αἰτιοκρατίαν καὶ ἀπέρριπταν ὡς ψυχολογικὴ φαντασίωση τὴν ὑπαρξὴ ἐλευθερίας τῆς βουλῆσεως. Ἀντίθετα οἱ ὁπαδοὶ τῆς αὐταρχίας δὲν δέχονται ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι καταδικασμένος νὰ ὑπόκειται στὴν μηχανικὴ αἰτιότητα. Ὅπως εἶναι φυσικὸν διὰ μέσου τῆς ἐξελιξέως τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν ἔντονη ὑπῆρξε ἡ διαμάχη τῶν ἐρευνητῶν ὡς πρὸς τὴν τοποθέτηση καὶ τὴν λύση τοῦ συζητουμένου προβλήματος.

Β'

Ἦδη τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλῆσεως εἶχε ἀπασχολήσει καὶ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ σκέψη κυρίως ἀπὸ τὴν ἠθικὴ καὶ ψυχολογικὴ ἀποψη. Συγκεκριμένα ὁ Σωκράτης θεωροῦσε ὡς ἐλευθερία τὸ νὰ μὴ κυριεύεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τίς σωματικὲς ἡδονές. Κατ' αὐτὸν δοῦλος εἶναι: «ὅστις ἄρχεται ὑπὸ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν καὶ διὰ τούτοις μὴ δύναται πράττειν τὰ βέλτιστα». Τὴν αὐτὴν ἀντίληψη συµμερίζεται καὶ ὁ Πλάτων, ὁ

ὁποῖος ἐδίδασκε ὅτι ἐλεύθερος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ὑποδουλώνεται στίς σωματικὲς ἐπιθυμίες. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου προκαθορίζεται ἀπὸ τὴν ἐπιλογὴν τὴν ὁποία κάνει ἡ ψυχὴ κατὰ τὸν χρόνον ποὺ προηγεῖται τῆς ἐνσωματώσεώς της. Οἱ ψυχὲς πρὶν εἰσαχθοῦν στὰ σώματα προσκαλοῦνται νὰ ἐκλέξουν, κατὰ σειρὰ ποὺ καθορίζεται μὲ κλήρωση, τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ποὺ προτιμοῦν. Ὡστε προϋποτίθεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὅτι ὑπάρχει δυνατότητα ἐκλογῆς. Ἡ ἐλευθερία ποὺ παρέχεται ἀπὸ τὸν Θεὸ στὸν ἄνθρωπον συνίσταται στὴν δυνατότητα νὰ ἐπιλέξει ὁ ἄνθρωπος τὴν μοῖραν του. Γιὰ τοῦτο ἡ εὐθύνη δὲν ἀνήκει στὸν Θεόν, ἀλλὰ στὸν ἄνθρωπον «αἰτία ἐλουμένου Θεὸς ἀναίτιος». Ἄρα ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται στὸν κόσμον μὲ ὀριστικῶς καθορισμένη βούληση καὶ ὅλες οἱ πρακτικὲς του ἐνέργειες, καθορίζονται ἀπὸ τὴν βούλησίν του, ἡ ὁποία ὑφίσταται ἤδη πρὸ τῆς καθόδου τῆς ψυχῆς στὸ σῶμα. Παρομοίαν ἀντίληψιν διετύπωσε κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ γερμανὸς φιλόσοφος Σοπενχάουερ, ὁ ὁποῖος εἶπε ὅτι κάθε ἄνθρωπος ποὺ ἔρχεται στὸν κόσμον φέρνει μαζί του τὸν «νοητὸν του χαρὰκτῆρα», ὁ ὁποῖος παραμένει σὲ ὅλη τὴν ζωὴ ἀμετάβλητος. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἔχει κυρίως ὑπ' ὄψιν τὴν ψυχολογικὴ ἐλευθερία, διότι θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον ὅτι πράττει κατ' ὅσον ἐλευθέρως ἐπιλογῆς. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι «ἀρχὴ καὶ γεννητὴς τῶν πράξεων ὥσπερ καὶ τῶν παίδων» (Ἡθ. Νικ. 1113β). Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία εἶναι πράγματα ἐξαρτώμενα ἀπὸ τὴν ἐλευθερὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου καθ' ὅτι «ἐφ' ἡμῖν ἡ ἀρετὴ ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία». Ἡ δὲ προαίρεση εἶναι ἐπιθυμία καθοδηγούμενη ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη σκέψιν καὶ ἀναφέρεται σὲ πράγματα τὰ ὁποῖα δύναται νὰ πραγματοποιηθοῦν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον: «ἡ προαίρεσις ἂν εἴη δουλευτικὴ πρᾶξις τῶν ἐφ' ἡμῖν» (Ἡθ. Νικ. 1113α).

Οἱ φιλόσοφοι τῆς Στοᾶς κλίνουν περισσότερο πρὸς τὴν ἑτεραρχίαν, διότι δέχονται ὅτι τὰ πάντα στὸν κόσμον διέπονται ἀπὸ τὸν λόγον, δηλαδὴ συμβαίνουν κατὰ αὐστηρὰ αἰτιοκρατικὴ ἀκολουθία, τὴν ὁποία ἀποκαλοῦν

Είμαρμένη.

Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ἀναγνωρίζουν ὅτι ὑπάρχουν ἐνέργειες τῶν ὁποίων ἡ πραγματοποίηση ἐξαρτάται ἀπὸ τὴν θέληση τοῦ ἀνθρώπου. Προσπάθισαν δηλαδή οἱ φιλόσοφοι τῆς Στοᾶς νὰ συμμιθῶσιν τὴν ἐννοια τῆς περιορισμένης αὐτῆς ἐλευθερίας πρὸς τὴν αἰτιοκρατία. Ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ, ἐφ' ὅσον κἀμνει ὀρθὴ χρῆση τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐνεργεῖ κατὰ τὰ προστάγματα τοῦ παγκοσμίου λόγου εἶναι κατὰ τὴν κρίση αὐτῶν ἐλευθέρη. Ἄρα ἡ ἐλευθερία προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση τῶν ὁρίων, τὰ ὁποῖα πλαισιώνουν τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ σοφὸς γνωρίζει νὰ διακρίνει τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ἀλληλουχία τῶν γεγονότων. Ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία εἶναι ἓνα εἶδος «συγκαταθέσεως» μὲ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἀποδέχεται τὴν παγκόσμια ροὴ τῶν γεγονότων, ὅπως αὐτὴ διαμορφώνεται ἀπὸ τὸν λόγον, φροντίζοντας συνάμα νὰ διαμορφώσει τὶς πράξεις του κατὰ τὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου ὑπαγορευόμενες ἀρχές. Πράττοντας ὁ ἄνθρωπος σύμφωνα μὲ τὰ κελεύσματα τῆς λογικῆς του φύσεως, πράττει κατὰ τρόπον σύμφωνον μὲ τὴν φύση του:

«Μόνος ὁ σοφὸς εἶναι ἐλεύθερος, οἱ δὲ φαῦλοι εἶναι δοῦλοι, διότι ἡ ἐλευθερία συνίσταται στὸ νὰ δύναται νὰ πράττει σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴν του φύση. Δουλεῖα δὲ εἶναι ἡ στέρηση αὐτῆς τῆς ἰκανότητος» (Διογένης Λαέρτιος - 7,1,121-). Εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ Στωικοὶ λέγοντας αὐτὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν τοὺς τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποία θεωροῦν ὡς ἀνεξαρτησία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὶς μὴ λογικὰς ὁρμές του. Ἐκτὸς τούτου εἰσάγουν καὶ τὴν ἐννοια τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας, διότι πρεσβεύουν ὅτι ἡ «συγκατάθεσις», τὸ νὰ δώσει κανεὶς τὴν συγκατάθεσιν του στὴν διάπραξη ὁποιασδήποτε πράξεως, καθὼς καὶ τὸ νὰ ἀποδεχθεῖ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κοσμικοῦ γεγονότος εἶναι ἐνέργεια ποὺ διαδραματίζεται στὸν ἐσωτερικὸν τοῦ κόσμου καὶ γιὰ τοῦτο ἐξαρτωμένη ἀπὸ τὴν θέλησιν αὐτοῦ.

Στοὺς ὑστεροὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους

τὴν ὑπαρξὴν ἠθικῆς ἐλευθερίας δέχεται καὶ ὁ κορυφαῖος νεοπλατωνιστὴς φιλόσοφος ὁ Πλωτίνος. Κατ' αὐτὸν ἡ ψυχὴ πρὶν εἰσελθεῖ εἰς τὸ ἀνθρώπινο σῶμα ἔχει πλήρη κυριαρχία τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ εἶναι ἐλεύθερη καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε κοσμικὴ αἰτιοκρατικὴ σειρά. Ὅταν ὁμως εἰσελθεῖ εἰς τὸ σῶμα δὲν εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου κυρίαρχος τοῦ ἑαυτοῦ της, διότι συνταξιθετεῖται μὲ ὄντα ἄλλης φύσεως. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ διακρίνει κανεὶς μιὰ συγγένεια τῶν ἀπόψεων ποὺ διευτύπωσε μεταγενέστερα ὁ Κἀντ πρὸς τὴν πλωτινικὴν διδασκαλίαν. Ὁ Κἀντ θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς προσωπικότητα, μέλος τοῦ νοητοῦ κόσμου καὶ γιὰ τοῦτο ἐλεύθερον ἀπὸ τὴν φυσικὴν νομοτέλεια.

Γ'

Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία ἀποδέχεται ἀνεπιφύλακτα τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει ὅτι ἡ ὑπαρξὴ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς δικαιολογεῖ τοὺς ἐπαίνους καὶ τὶς κατακρίσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν πρακτικὴν τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς. Τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως δέχονται ἐπίσης ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Ἰουστίνος, ὁ Ὠριγένης καὶ ὁ Γρηγόριος Νύσσης γράφων ὅτι ἡ προαίρεσις εἶναι κάτι ποὺ δὲν ὑπόκειται σὲ δουλείαν καὶ εἶναι αὐτεξουσία ἐδραζομένη στὴν ἐλευθερίαν τῆς διανοίας.

Κατὰ τὸν ἱερὸν Αὐγουστίνον ὁ ἄνθρωπος ἀπώλεσε τὴν ἐλευθερίαν του κατὰ κύριον λόγον ἀπὸ τὴν πτώσιν τῶν πρωτοπλάστων, ἐν τούτοις διετήρησε καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴν δύναμιν κατὰ τὴν πρακτικὴν τῆς ἐνεργητικότητος νὰ προβαίνει στὴν ἐλεύθερον ἐκλογὴν τῶν πράξεων της.

Καὶ ἡ σχολαστικὴ μεσαιωνικὴ φιλοσοφία ἐγκρίνει τὴν θεωρίαν τῆς αὐταρχίας. Κατὰ τοὺς ἐκπροσώπους αὐτῆς, ἡ βούλησις δύναται κατὰ τὴν ἀπόλυτην ἀρέσκειάν της ἀδιαφόρως νὰ ἐκλέγει ἢ νὰ μὴ ἐκλέγει μίαν πράξιν. Τὶς δοξασίες αὐτὰς ἐξέφρασαν οἱ Ἀνσελμος, Ἀβελάρδος, Ἀλβέρτος ὁ Μέγας, Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτος καὶ ἄλλοι. Τὴν ἐννοια τῆς ἀπολύτως νοουμένης ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως διευτύπωσε ἀκριβέστερα ὁ Ντοῦνς Σκῳτὸς ὑποστη-

ρίζοντας ότι κάθε άνθρωπος είναι αρχή ατομική και ελεύθερα να προτιμά και να πράττει ό,τι θέλει.

Εν γένει το υπό των μεσαιωνικών φιλοσόφων συζητούμενον πρόβλημα αναφέρεται κυρίως στην θρησκευτική ελευθερία. Έξετάζεται κυρίως κατά πόσον ο άνθρωπος είναι απέναντι του Θεού ελεύθερος και έρευνάται κατά πόσον δύναται να συμβιβασθεί ή ελευθερία του ανθρώπου προς την πρόνοια του τά πάντα προοιγνώσκοντος και προκαθορίζοντος Θεού. Έξ άλλου οι αρχηγέτες της θρησκευτικής μεταρρυθμίσεως Λούθηρος, Καλβίνος και Ζβίγγλιος δέχονται την θεολογικήν αιτιοκρατία. Ο Λούθηρος γράφει ότι: «*όλα όσα γίνονται, παρ' όλον ότι φαίνονται σέ μās ότι πραγματοποιούνται κατά τρόπον μεταβλητόν και ένδεχόμενον, έν τούτοις γίνονται πραγματικώς κατ' ανάγκην και αμετάβλητα, αποβλέποντας είς την βούληση του Θεού*». Από αυτές τις δοξασίες εξεπήγασε τό περί απολύτου προορισμού προτεσταντικόν δόγμα.

Κατά τους νεωτέρους χρόνους ένθερμος ύποστηρικτής της ελευθερίας της βουλήσεως υπήρξε ο René Descartes: «*τό ότι ή ελευθερία έξαρτάται έκ της βουλήσεώς μας και τό ότι είς πολλά δυνάμεθα, κατά την προτίμησή μας, είτε να συγκατατεθούμε είτε να μή συγκατατεθούμε, τόσον είναι φανερόν, ώστε τουτό να καταταχθεί στίς πρώτες και στίς μέγιστες κοινές έμφυτες ιδέες*». Η βούληση δύναται να αναστείλει την διάπραξη μās πράξεως, μέχρις ότου διαφωτισθεί υπό της νοήσεως περί της ποιότητάς της. Ο Σπινόζα ύποστηρίζει ότι οι άνθρωποι έπειδή έχουν συνείδηση ότι έκτελούν όρισμένες πράξεις, αλλά συγχρόνως άγνοούν τά βαθύτερα αίτια αυτών, σχηματίζουν την λανθασμένη έντύπωση ότι ενεργούν ελεύθερα. Ο Σπινόζα παρὰ την προσήλωσή του στην αιτιοκρατία δέν παραλείπει να κάνει λόγο και περί ήθικης και πνευματικής ελευθερίας. Ός ελεύθερη πράξη χαρακτηρίζει εκείνη που έκπηγάζει από την αναγκαιότητα της φύσεως ενός όντος. «*Αυτό τό πράγμα λέγεται ελεύθερο, τό όποιο ύφίσταται μόνον έξ αίτίας της αναγκαιότητας της φύ-*

σεώς του και τό όποϊον καθορίζεται κατά την ενεργειαν από τόν έαυτό του». Έκ τούτου έπεται ότι μόνον ο Θεός ενεργεί «*ανάγκασόμενος όχι έξ έξωτερικής τινος αίτίας άλλ' έκ των νόμων της φύσεώς Του*». Όστε μόνον ο Θεός είναι ή μόνη ελεύθερα αίτία». Ο άνθρωπος είναι ελεύθερος μόνον έφ' όσον ελευθεροϋται από την πίεση των παθών του και πράττει ακολουθώντας τους νόμους της λογικής φύσεώς του. Ελεύθερος, λέγει ο Σπινόζα, είναι «*ό υπό του λόγου όδηγούμενος, δοϋλος δέ ο υπό του πάθους και της συγκεχυμένης δόξης*». Είναι προφανές ότι ή ελευθερία την όποία ύποστηρίζει ο Σπινόζα οϋδόλως διαφέρει από εκείνην την όποία έδέχοντο οι Στωικοί.

Έξ άλλου όπαδοι της αιτιοδοξίας είναι και οι Άγγλοι φιλόσοφοι του Διαφωτισμού Thomas Hobbes και John Locke. Ο άνθρωπος λέγει ο Locke έχει την ικανότητα να πράττει ό,τι θέλει, αλλά έξ ίσου άληθές είναι ότι είναι άναγκασμένος να θέλει τό ένα ή τό άλλο. Τά αυτά διδάσκει και ο Γάλλος Κοντιγιάκ καθώς και ο Άγγλος Hume. Κατά τόν τελευταϊόν ή συνείδηση της ελευθερίας άποτελεί μία άστήρικτη πεποίθηση περί του ότι δυνάμεθα να ενεργήσουμε και κατά άλλον τρόπον. Η στατιστική, λέγει ο Hume, άποδεικνύει ότι μεταξύ των έλατηρίων της βουλήσεως και των ενεργουμένων πράξεων ύπάρχει νομοτελής σχέση. Κατά τόν Ρουσσώ ελεύθερος είναι ο άνθρωπος όταν δέν ύπακούει στίς όρέξεις του, αλλά στόν νόμο, τόν όποϊον προδιαγράφει είς τόν έαυτόν του. Γενικώς οι Γάλλοι έγκυκλοπαιδιστές τείνουν να άποδεχούν την αιτιοκρατία, θεωρούντες την ελευθερία ταυτόσημο με την ικανότητα, την όποία έχει ο άνθρωπος να έκτελεί διαφόρους πράξεις.

Ιδιαίτερη άποψη παρουσίασε ο Leibnitz: Κατ' αυτόν κάθε ψυχή είναι μονάδα και άπόλυτη οϋσία μή δυνάμενη να επηρεασθεί έξωθεν. Έχει μέσα στόν έαυτό της την αρχή της αυτοαναπτύξεως. Η άνεπηρέαστη αυτή έσωτερική αρχή είναι για τόν Leibnitz ή ελευθερία της βουλήσεως.

Είμαρμένη.

Ἄλλα παρὰ ταῦτα ἀναγνώριζον ὅτι ὑπάρχουν ἐνέργειες τῶν ὁποίων ἡ πραγματοποίηση ἐξαρτάται ἀπὸ τὴν θέληση τοῦ ἀνθρώπου. Προσπάθισαν δηλαδὴ οἱ φιλόσοφοι τῆς Στοᾶς νὰ συμβιδάσουν τὴν ἔννοια τῆς περιορισμένης αὐτῆς ἐλευθερίας πρὸς τὴν αἰτιοκρατία. Ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ, ἐφ' ὅσον κάμνει ὀρθὴ χρῆση τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐνεργεῖ κατὰ τὰ προστάγματα τοῦ παγκοσμίου λόγου εἶναι κατὰ τὴν κρίση αὐτῶν ἐλευθέρη. Ἄρα ἡ ἐλευθερία προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση τῶν ὁρίων, τὰ ὁποῖα πλαισιώνουν τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ σοφὸς γνωρίζει νὰ διακρίνει τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ἀλληλουχία τῶν γεγονότων. Ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία εἶναι ἓνα εἶδος «συγκαταθέσεως» μὲ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἀποδέχεται τὴν παγκόσμια ροὴ τῶν γεγονότων, ὅπως αὐτὴ διαμορφώνεται ἀπὸ τὸν λόγον, φροντίζοντας συνάμα νὰ διαμορφώσει τὶς πράξεις του κατὰ τὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου ὑπαγορευόμενες ἀρχές. Πράττοντας ὁ ἄνθρωπος σύμφωνα μὲ τὰ κελεύσματα τῆς λογικῆς του φύσεως, πράττει κατὰ τρόπον συμφωνῶν μὲ τὴν φύση του:

«Μόνος ὁ σοφὸς εἶναι ἐλεύθερος, οἱ δὲ φαῦλοι εἶναι δοῦλοι, διότι ἡ ἐλευθερία συνίσταται στὸ νὰ δύναται νὰ πράττει σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴν του φύση. Δουλεῖα δὲ εἶναι ἡ στέρηση αὐτῆς τῆς ἰκανότητος» (Διογένης Λαέρτιος - 7,1,121-). Εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ Στωικοὶ λέγοντας αὐτὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν τους τὴν ἠθικὴ ἐλευθερία, τὴν ὁποία θεωροῦν ὡς ἀνεξαρτησία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὶς μὴ λογικὰς ὁρμές του. Ἐκτὸς τούτου εἰσάγουν καὶ τὴν ἔννοια τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας, διότι πρεσβεύουν ὅτι ἡ «συγκατάθεσις», τὸ νὰ δώσει κανεὶς τὴν συγκατάθεσιν του στὴν διάπραξη ὁποιασδήποτε πράξεως, καθὼς καὶ τὸ νὰ ἀποδεχθεῖ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κοσμικοῦ γεγονότος εἶναι ἐνέργεια ποὺ διαδραματίζεται στὸν ἐσωτερικὸν τοῦ κόσμου καὶ γιὰ τοῦτο ἐξαρτωμένη ἀπὸ τὴν θέλησιν αὐτοῦ.

Στοὺς ὕστερους ἑλληνιστικοὺς χρόνους

τὴν ὑπαρξὴ ἠθικῆς ἐλευθερίας δέχεται καὶ ὁ κορυφαῖος νεοπλατωνιστὴς φιλόσοφος ὁ Πλωτῖνος. Κατ' αὐτὸν ἡ ψυχὴ πρὶν εἰσελθεῖ εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἔχει πλήρη κυριαρχία τοῦ ἑαυτοῦ τῆς καὶ εἶναι ἐλεύθερη καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε κοσμικὴ αἰτιοκρατικὴ σειρά. Ὅταν ὁμως εἰσελθεῖ εἰς τὸ σῶμα δὲν εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου κυρίαρχος τοῦ ἑαυτοῦ τῆς, διότι συνταξιοθετεῖται μὲ ὄντα ἄλλης φύσεως. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ διακρίνει κανεὶς μιὰ συγγένεια τῶν ἀπόψεων ποὺ διετύπωσε μεταγενέστερα ὁ Κάντ πρὸς τὴν πλωτινικὴν διδασκαλίαν. Ὁ Κάντ θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς προσωπικότητα, μέλος τοῦ νοητοῦ κόσμου καὶ γιὰ τοῦτο ἐλεύθερον ἀπὸ τὴν φυσικὴ νομοτέλεια.

Γ'

Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία ἀποδέχεται ἀνεπιφύλακτα τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει ὅτι ἡ ὑπαρξὴ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς δικαιολογεῖ τοὺς ἐπαίνους καὶ τὶς κατακρίσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν πρακτικὴν τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς. Τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως δέχονται ἐπίσης ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Ἰουστίνος, ὁ Ὁριγένης καὶ ὁ Γρηγόριος Νύσσης γράφων ὅτι ἡ προαίρεσις εἶναι κάτι ποὺ δὲν ὑπόκειται σὲ δουλείαν καὶ εἶναι αὐτεξουσία ἐδραζομένη στὴν ἐλευθερίαν τῆς διανοίας.

Κατὰ τὸν ἱερὸν Αὐγουστίνον ὁ ἄνθρωπος ἀπώλεσε τὴν ἐλευθερίαν του κατὰ κύριον λόγον ἀπὸ τὴν πώσιν τῶν πρωτοπλάστων, ἐν τούτοις διετήρησε καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴν δύναμιν κατὰ τὴν πρακτικὴν τῆς ἐνεργητικότητος νὰ προβαίνει στὴν ἐλεύθερον ἐκλογὴν τῶν πράξεών της.

Καὶ ἡ σχολαστικὴ μεσαιωνικὴ φιλοσοφία ἐγκρίνει τὴν θεωρίαν τῆς αὐταρχίας. Κατὰ τοὺς ἐκπροσώπους αὐτῆς, ἡ βούλησις δύναται κατὰ τὴν ἀπόλυτην ἀρέσκειάν της ἀδιαφόρως νὰ ἐκλέγει ἢ νὰ μὴ ἐκλέγει μίαν πρᾶξιν. Τὶς δοξασίες αὐτὰς ἐξέφρασαν οἱ Ἀνσελμος, Ἀβελάρδος, Ἀλβέρτος ὁ Μέγας, Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτος καὶ ἄλλοι. Τὴν ἔννοια τῆς ἀπολύτως νοουμένης ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως διετύπωσε ἀκριβέστερα ὁ Ντοῦνς Σκῶτος ὑποστη-

Δ'

Εκεῖνος ὅμως ὁ ὁποῖος προήγαγε τὸ συζητούμενο πρόβλημα ὑπῆρξε ὁ μεγάλος Γερμανὸς φιλόσοφος τῆς Καινιξβέργης ὁ Emmanuel Kant. Εἰς τὸ περίφημο ἔργον του, τὴν «*Κριτικὴ τοῦ καθαρῶς λόγου*», κατέταξε ὡς τρίτη ἀντινομία τὴν αἰτιότητα ἀφ' ἐνὸς καὶ τὴν ἐλευθερία ἀφ' ἐτέρου. Ὁ Kant βλέπει ὡς διαλεκτικῶς πρὸς ἀλλήλας ἀντιτιθέμενες τὴν ἔννοια τῆς φυσικῆς αἰτιότητος ἀφ' ἐνὸς καὶ τὴν ἔννοια τῆς αἰτιότητος ἢ ὅποια ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν ἐλευθερία ἀφ' ἐτέρου. Ἡ ἀντίθεση αὕτη ἐκφράζεται μὲ τὶς ἀκόλουθες δύο προτάσεις:

Θέση

Ἡ σύμφωνη πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους αἰτιότητα δὲν ἀποτελεῖ μοναδικὴ ἀρχή, ἀπὸ τὴν ὅποια νὰ εἶναι δυνατόν νὰ παραχθοῦν τὰ ἐν τῷ κόσμῳ φαινόμενα. Εἶναι συνεπῶς ἀναγκαῖο νὰ παραδεχθοῦμε πρὸς ἐξήγησίν των μίαν αἰτιότητα προερχομένην ἀπὸ τὴν ἐλευθερία.

Ἀντίθεση

Οὐδεμία ὑπάρχει ἐλευθερία. Τὰ πάντα στὸν κόσμον τελοῦνται σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους.

Μελετώντας θεωρητικῶς τὶς δύο παρατεθεῖσες προτάσεις ὁ Kant τὶς θεωρεῖ ὑποστηριζόμενες ἀπὸ ἰσοδερῆ ἐπιχειρήματα. Ὅταν ἀντικρίξει ὅμως τὴν ἀντινομία ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως, εὐρίσκει τρόπον νὰ συμβιβάσει καὶ νὰ συνδιαλλάξει τὶς ἀντιτιθέμενες προτάσεις. Τὸν συμβιβασμὸ τὸν ἐπιτυγχάνει στηριζόμενος στὴν διάκριση τοῦ αἰσθητοῦ ἀπὸ τὸν νοητὸν κόσμον. Πίσω ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν φαινομένων κεῖται, κατὰ τὸν Kant, ὁ κόσμος τῶν νοουμένων. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι διφυὲς ὄν. Ὡς ἐμπειρικὸν ὄν ἀνήκει εἰς τὸν κόσμον τῆς αἰσθητῆς φαινομενικότητας, εἰς τὸν ὁποῖον ἰσχύει ἡ φυσιοκρατικὴ ἐλευθερία. Ἀλλὰ ὡς «*πολίτης*» τοῦ νοητοῦ κόσμου «*ὡς νοητὸς χαρακτήρ*» εἰσέρχεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ βασίλειον τῆς ἐλευθερίας. Οἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου θεωρούμενες ὡς φαινόμενα ὑπόκεινται στὴν φυσιοκρατικὴ αἰτιότητα. Ὡς ἐκδηλώσεις ὅμως τῆς πνευματικῆς του ὑποστάσεως εἶναι ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὶς δεσμεύσεις τοῦ φαινο-

μενικοῦ κόσμου. Μὲ τὶς ἀπόψεις του αὐτὲς ὁ Kant ὑπερβαίνει τὴν ἀρνητικὴν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας. Θεωρεῖ ὡς ἐλευθερία τὴν ἰκανότητα τὴν ὅποια ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ διασπᾷ τὴν φυσικὴ ἐξωτερικὴ αἰτιότητα καὶ νὰ παρεμβαίνει δίδοντας ἄλλην τροπὴν εἰς αὐτήν. Ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι αὐθαιρεσία, εἶναι αὐτονομία. Ἡ βούληση δίδει εἰς τὸν ἑαυτὸ της νόμους καὶ κανόνες ἐνεργείας οἱ ὁποῖοι τὴν ἐξασφαλίζουν ἀπὸ κάθε ἐπίδραση, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς φαινομενικότητας.

Ὁ Φίχτε κατ' ἀρχὰς ἐταύτισε τὴν ἐλευθερία ἐξ ὁλοκλήρου μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἐνεργητικότητα τοῦ ὑποκειμένου καὶ ἐν γένει τὴν θεώρησε ὡς τὸ ἔσχατο θεμέλιον τῆς ὑπάρξεως. Ὅμως στὴν τελευταία περίοδο τῆς φιλοσοφικῆς του ἐξελίξεως ἔφθασε σὲ πλήρη ἀρνησὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἐδίδαξε ὅτι μόνον ἡ ἀτελὴς βούληση χρειάζεται τὴν ἐλευθερία. Εὐθύς ὡς φθάσει ἡ βούληση στὴν τελειότητά της δὲν ἔχει ἀνάγκη τῆς ἐλευθερίας, διότι δὲν ὑπάρχει ὑψηλότερον χρέος πρὸς ἐκπλήρωσιν.

Ε'

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ θετικισμοῦ καὶ τοῦ μηχανοκρατικοῦ ὕλισμου γίνεται ἀποδεκτὴ σὲ εὐρεία κλίμακα μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὶς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμες ἡ θεωρία τοῦ ντετερμινισμοῦ. Ἐπίσης μετὰ φανατισμοῦ ὑπεστήριξαν τὸν ντετερμινισμό καὶ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου. Ὁ Ρώσος θεωρητικὸς τοῦ μαρξισμοῦ Ν. Μπουχάριν στὸ σύγγραμμά του «*Θεωρία τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου*» λέει ρητὰ ὅτι ἡ αὐτοβουλία, τὴν ὅποια νομίζει ὅτι ἔχει ὁ ἄνθρωπος, εἶναι φαινομενικὴ. Ἡ βούληση, προσθέτει, δὲν εἶναι ἐλεύθερη ἀλλὰ ἐξαρτημένη.

Ἐξ ἄλλου ὁπαδοὶ τῆς ψυχολογικῆς νοουμένης αἰτιοκρατίας εἶναι καὶ πολλοὶ τῶν ψυχολόγων, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Βούντ. Ἐλεύθερη, κατὰ τὸν Βούντ, εἶναι ἡ πράξις ἢ ὅποια ἀποτελεῖ ἐπακόλουθον τῆς «*ἐσωτερικῆς αἰτιότητος*». Τὴν ἐσωτερικὴν (ψυχικὴν) αἰτιότητα ἐκλαμβάνει ὁ Βούντ ὡς «*κα-*

ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΣΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΑΙΩΝΑ μ.Χ.

Β'

Εικοστός πρώτος αιώνας

Ἦδη τέλειωσε ὁ εἰκοστός αἰώνας καὶ ἔδω-
σε τὴ θέση του στὸν 21ο, στὴν τρίτη χιλιετία.

Γιὰ τὸν 21ο αἰώνα γράφτηκαν καὶ γρά-
φονται καθημερινὰ πολλὰ θετικά, ἀλλὰ καὶ
δυσοίωνα στοιχεῖα. Πολλὲς ἀκόμη ἐρευνητι-
κὲς ἐργασίες καὶ μελέτες εἶδαν τὸ φῶς τῆς
δημοσιότητας. Φυσικὰ ὁ κάθε μελετητὴς καὶ
συγγραφέας βλέπει τὸ θέμα ἀπὸ τὴ δική του
σκοπιά. Κάνει προτάσεις καὶ διατυπώνει ἐρω-
τήματα. Τὴν τελικὴ κρίση φυσικὰ ἔχει ἡ Ἱστο-
ρία.

Θὰ ξεχωρίζα ἐνδεικτικὰ μερικὰ πρόσφα-
τα δημοσιεύματα ποὺ ἀναφέρονται στὴν
προετοιμασία γιὰ τὸν 21ο αἰώνα, μέχρι τὶς
προοπτικὲς κυρίως τὶς ἐπιστημονικὲς καὶ γε-
νικότερα τὶς τεχνολογικὲς.

1. Τὸ βιβλίο τοῦ **Paul Kennedy** «Preparing the Twenty-First Century», 1993, κα-
θηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Γέιλ: Εἴμαστε ἔτοι-
μοι γιὰ τὸν 21ο αἰώνα; (Μετάφραση Δήμη-
τρας Βενέτη, σσ. 630, 1994, ἐκδόσεις Νέα
Σύνορα).

Ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ βιβλίου ἀκόμη
φαίνεται πῶς οἱ τρεῖς δρόμοι ἀνάλυσης ποὺ
ἐπιχειρεῖται εἶναι: γεωπολιτική, γεωοικονο-
μική καὶ τὸ τρίτο κύμα (τῆς γνώσης καὶ τῶν
νέων τεχνολογιῶν).

2. Τὸ βιβλίο τοῦ **Παν. Κονδύλη**, «Ἀπὸ
τὸν 20ὸ στὸν 21ο αἰώνα - Τομὲς στὴν πλα-
νητικὴ πολιτικὴ περὶ τὸ 2000».

Εἶναι σαφὲς γιὰ τὸ συγγραφέα ὅτι «μέσα
στὴν ἱστορία δὲν ὑπάρχουν οὔτε μόνιμες κα-
τακτήσεις οὔτε εὐθύγραμμα ἐξελίξεις ὡς

ἀπλὲς προεκτάσεις σημερινῶν συγκυριῶν. Ἡ
διάδοξη τῆς δυτικῆς μαζικῆς δημοκρατίας σὲ
παγκόσμια κλίμακα ὄχι μόνον δὲν θὰ γεννή-
σει παντοῦ πιστὰ ἀντίγραφα, ἀλλὰ θὰ ἀλλά-
ξει καὶ αὐτὴν τὴν ἴδια στὶς μητροπολιτικὲς
χώρες, πυροδοτώντας παράλληλα ὀξύτατους
ἀγῶνες κατανομῆς. Ἄν ὁ 20ὸς αἰώνας σή-
μανε τὴ διάψευση τῆς κομμουνιστικῆς οὐτο-
πίας, ὁ 21ος θὰ χαρακτηρισθεῖ ἀπὸ τὴν κα-
τάρρευση τῆς φιλελεύθερης. Ποιὰ συγκεκρι-
μένα γεγονότα θὰ συγκροτήσουν τὶς μεγάλες
ροπὲς κατὰ τὸν 21ο αἰώνα, ποὺ καθὼς πι-
στεύω, θὰ εἶναι ὁ συγκλονιστικότερος καὶ
τραγικότερος τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, δὲν
μποροῦμε νὰ ξέρουμε. Ἐνα ὥστόσο εἶναι
βέβαιο: ἡ ἱστορία δὲν τέλειωσε...»

3. Ὁ **Jerome Binde**, Διευθυντὴς τοῦ Γρα-
φείου Ἀναλύσεων τῆς Οὐνέσκο, μιλάει γιὰ
τέσσερις μεγάλες προκλήσεις, ποὺ καλεῖται
νὰ ἀντιμετωπίσει ἡ ἀνθρωπότητα, γιὰ νὰ
μπορέσει νὰ ἐπιβιώσει στὸ μέλλον.

Πρώτη πρόκληση τοῦ 21ου αἰώνα θὰ εἶ-
ναι ἡ γεφύρωση τῶν ἀνισοτήτων καὶ ἡ πρό-
ληψη διεύρυνσής τους. Τὸ παλαιὸ κοινωνικὸ
σύμβολο τοῦ 1945, τὸ κράτος κοινωνικῆς
πρόνοιας, καταρρέει, χωρὶς νὰ ἔχει διευκρι-
νιστεῖ ποῖα θὰ εἶναι ἡ διάδοχη κατάσταση.
Βέβαιο εἶναι ὅτι ἡ ἐκπαίδευση θὰ πρέπει νὰ
εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ θεμέλια τοῦ νέου συστήμα-
τος.

Δεύτερη πρόκληση: Μήπως οἱ ἀναπτυξια-
κὲς μέθοδοι, στηριγμένες στὴν κατασπατά-
ληση τῶν μὴ ἀνανεώσιμων πηγῶν ἐνέργειας,
ἐπηρεάζουν ἀρνητικὰ τὶς ἀναπτυξιακὲς δυ-
νατότητες τῶν μελλοντικῶν γενεῶν;... Κι ἂν
οἱ ἄνθρωποι θεωροῦν σήμερα δεδομένα τὰ
ἀνθρώπινα δικαιώματα, εἶναι ἤδη ὀρατὴ ἡ

επίφοδη αμφισβήτησή τους για τις επόμενες γενεές. Ο κόσμος έχει σήμερα τη δυνατότητα να αυτοκαταστραφεί, να εξαλειφθεί ως είδος.

Τρίτη πρόκληση: Έχουμε καθορίσει την πορεία μας για τον 21ο αιώνα; Διαθέτουμε τα «*όργανα πλοήγησης*», ώστε να παραμείνουμε συνεπείς σε αυτή την πορεία; Τα περισσότερα κράτη δίνουν την αντίθετη εντύπωση. Η δημοκρατία φαίνεται να έχει χάσει τον έλεγχο των γεγονότων και να παραπαίει, έρμαιο «*άνωνμων δεσποτικών αρχόντων*» και άφηρημένων έννοιων, όπως οι χρηματιστηριακές αγορές, τα επιτόκια, οι τιμές προϊόντων, οι δείκτες και οι στατιστικές. Οι χρηματιστηριακές συναλλαγές, το οργανωμένο έγκλημα και το ξέπλυμα παρανόμου χρήματος, ή ρύπανση του περιβάλλοντος οι επιδημίες, δεν γνωρίζουν σύνορα.

Παράλληλα η εξάντληση των αποθεμάτων ύδατος μετατρέπεται σε διεθνές πρόβλημα, ώστε να πιθανολογείται ότι ο 21ος αιώνας θα είναι ο αιώνας του πολέμου των υδάτων... "Αν και ο ψυχρός πόλεμος έχει λήξει, ο κόσμος συνεχίζει να επενδύει μαζικά στην ανασφάλεια και όχι στην οικόδομή της... Μπορούμε ή όχι να κατανοήσουμε ότι οδεύουμε προς μία πλανητική δημοκρατία;

Τέταρτη πρόκληση: Προϋπόθεση για την αντιμετώπιση των τριών προηγούμενων προκλήσεων είναι η *υπαρξη ειρήνης*, όπως είχε πει κάποτε ο Μπούτρος-Μπούτρος Γκάλι. "Όμως δεκάδες πόλεμοι ξέσπασαν μετά τη λήξη του ψυχρού πολέμου και περισσότεροι από τριάντα πόλεμοι διεξάγονται αυτό τον καιρό, κυρίως έندокρατικοί, σηματοδοτώντας ένα φαινόμενο άνευ προηγούμενου - την κατάρρευση και εξαφάνιση κρατών, έθνικές εκκαθαρίσεις και γενοκτονίες (σημ. βλέπε και πρόσφατα γεγονότα), καθιστούν επιτακτική ανάγκη τη διάδοση ενός «*πολιτισμού ειρήνης*», μέσω της εκπαίδευσης, της αποτελεσματικής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της προώθησης της άνοχης και του πολιτισμικού πλουραλισμού. Ειρήνη δεν είναι μόνο ή απουσία πολέμου, ή η ήγεμονι-

κή επιβολή τάξης. Η αυθεντική ειρήνη, όπως έχει πει ο Σπινόζα, «*γεννιέται από τη δύναμη της ψυχής, την αρμονία και τη δικαιοσύνη*». Βασίζεται σε πραγματικές αξίες και αρχές.

Συνυπογράφοντας αυτή την άποψη, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ ανακήρυξε το 2000 «*Διεθνές έτος για τον Πολιτισμό της Ειρήνης*». «*Ο κόσμος οδεύει προς μία από τις τραγικές εκείνες στιγμές για τις οποίες οι μελλοντικοί ιστορικοί θα αναρωτηθούν: "Γιατί δεν είχε γίνει τίποτε εγκαίρως"*».

Και όμως. «*Καθώς ο κίνδυνος αυξάνεται, μεγαλώνει και το μονοπάτι προς την ασφάλεια*», έγραφε ο Χέλντερλιν. Αυτό που πραγματικά λείπει σήμερα είναι η πολιτική θέληση όμοιος πλέον των δραχυπρόθεσμων συμφερόντων.

Η παγκοσμιοποίηση δεν μπορεί να βασιστεί μόνο στην παγκόσμια εξάπλωση των τηλεπικοινωνιών, των ηλεκτρονικών υπολογιστών, των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και των αγορών. Πρέπει να έχει ως θεμέλιο μια διεθνή αντίληψη της δημοκρατίας, με κύριους πυλώνες τη διασφάλιση συνεχούς ανάπτυξης και εκπαίδευσης για όλους.

4. Πίτερ Κόνραντ (Συγγραφέας)

«*Δεν υπάρχει μέλλον αξιόν προσδοκίας και οι άνθρωποι συνεχίζουν μεταγγίζοντας σε ένα ασημένιο παρόν ψεύτικο αίμα. Σπρώχνονται μπροστά από τη δύναμη του χάους και παρατείνονται σαν την ήχώ ενός γέλιου*». «*Ο μοντερνισμός, αυτή η κατάρα του είκοστού αιώνα, καταδίκασε τα θύματά του σε μια αδιάκοπη και άγχωτική διάλυση και ανακατασκευή του κόσμου. Η διαρκής καταγγελία του παρελθόντος έγινε τέχνη. Ο μεταμοντερνισμός δεν είναι παρά ο μοντερνισμός σε επιτάχυνση. Η τεχνολογία ύποσέθηκε παραδείσους κι έσπειρε κολάσεις. Η πρόοδος ρήμαξε τη γη. Οι άνθρωποι δεν είναι πια άνθρωποι. Η έπιστημονική πρόοδος σημαίνει ήθικη όπισθοδρόμηση, ή έφευρετικότητα έχει γίνει αναπαραγωγή του ίδιου μοντέλου. Ο πλουραλισμός είναι μια σούπα. Ο παραδειγματικός μοντερνιστής είναι ένα έξωγή-*

νο πλάσμα που συλλαμβάνει τον κόσμο χωρίς αίσθημα» (Σύγχρονοι καιροί, σύγχρονοι τόποι, Καθ. 19-11-1998).

5. Σε δημοσίευμα (ένθετο έφ. «Το Βήμα» 27-12-1998) περιλαμβάνονται **άποψεις από 100 πρόσωπα** που θα κυριαρχήσουν μετά το 2000 μ.Χ. Καθηγητές, συγγραφείς, καλλιτέχνες, επιχειρηματίες, οικονομολόγοι, εκπαιδευτικοί, βιολόγοι, έρευνητές κ.λ.π. διατυπώνουν τις απόψεις τους. Απόψεις ενδιαφέροντες και με πειστικό τρόπο διατυπωμένες.

Όλες οι παραπάνω εργασίες, επιλεκτικά διαλεγμένες, περιέχουν αξιολογες αναλύσεις και θέσεις. Στηρίζονται σε μεγάλο αριθμό πληροφοριών και αναφέρονται στην παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, στην βιοτεχνολογία και στις εκτιμήσεις για τα μέλλοντα να συμβούν. Έκείνο που προκαλεί έντύπωση είναι **«σάν να άπουσιάζει» ο πρωταγωνιστής**, αλλά και αποδέκτης και συντελεστής **άνθρωπος** από τα μέλλοντα να συμβούν. Βέβαια την ιστορία την γράφει ή ένσυνείδητη χρήση της ελευθερίας του ανθρώπου. Αυτός μπορεί να σκεφθεί άνετα, ελεύθερα, δημιουργικά και πρὸ πάντων έχοντας πάντα μπροστά στα μάτια του το μεγάλο σκοπό της ανθρώπινης ζωής. Ο Θεός δημιουργός **«έπλασε τον άνθρωπο κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν»** δική Του. Αυτή ή αλήθεια δεν μπορεί να περάσει απαρατήρητη. Δεν μπορεί να λείπει ο άνθρωπος από το προσκήνιο της ιστορίας του 21ου αιώνα, ούτε να παρεκκλίνει από τον τελικό του προορισμό. **Γι' αυτό και πρέπει να επικεντρωθεί ή σκέψη και τὸ ενδιαφέρον μας πάνω στο πρόσωπό του.**

Μερικά ερωτήματα:

Όμως με **ποια πνευματική θωράκιση** περάσαμε στον 21ο αιώνα; Με **ποια δεδομένα** θα οικοδομήσουμε τον κόσμο της τρίτης χιλιετίας; Με **ποια όργανα πλοήγησης**; Ποῦ θα πιστεύουν οί άνθρωποι; Θα είναι ένας κόσμος ουσιαστικά μετά Χριστόν ή μιὰ κοινωνία

πὸν στήν ὁποία ή μάχη θὰ κερδηθεῖ ἀπὸ τήν ὕλη; Ποιὰ θὰ εἶναι ή συμβολή της μηχανής καί γενικῶς της τεχνολογίας; Ποιὰ ή ἐλευθερία της θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ κάθε εἶδους ἀνασταλτικά της πνευματικῆς ἀναπτύξεώς του στοιχεῖα; Θὰ δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος ρομπὸτ ή θὰ εἶναι ὁ ἴδιος ρομπότ, ἔρμαιος τῶν μηχανῶν; Θὰ σταθεῖ ἱκανὸς ὁ ἄνθρωπος ὁ χωρὶς πνευματικὸ ἐξοπλισμὸ νὰ σέβεται τήν ἀξία καὶ τήν ἀξιοπρέπεία του ὡς ψυχοσωματικὴ ἐνότητα; Θὰ εἶναι σκοπὸς της ζωῆς του τὸ **«καθ' ὁμοίωσιν»**, πὸν τοῦ ὅρισε ὁ δημιουργὸς του; Ποιὰ θὰ εἶναι ή ἀνάδειξη τοῦ ἀνθρώπινου **«προσώπου»** σὲ μιὰ triπλῆ σχέση: Πρὸς τὸν ἑαυτὸ του, τὸν πλησίον του καὶ τὸν Θεό; Καὶ ποιὰ ή θέση της εἰρήνης καὶ της ἀγάπης σὲ μιὰ ἀνθρώπινη κοινωνία πὸν θὰ ἔχει ἴσως ἀποβάλλει τὸν Θεὸ ἀπὸ μέσα της;

Προβληματισμοὶ πλοήγησης

Ὁ εἰκοστὸς πρῶτος αἰώνας θὰ δώσει καρποὺς ἂν μπορέσει νὰ τηρήσει ὁρισμένες παραμέτρους, μερικὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες ἐνδεικτικὰ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι:

* **Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἐρώτημα περὶ Θεοῦ.**

Ἡ ἀναζήτηση καὶ ἐπανεύρεση τοῦ Θεοῦ, πὸν εἶναι **«Ἀγάπη»**. Ἡ ἀνεύρεση τοῦ σκοποῦ της ζωῆς τοῦ πλασμένου **«κατ' εἰκόνα Θεοῦ»** ἀνθρώπου πρὸς τὸ **«καθ' ὁμοίωσιν»** Του. Ἡ συμφιλίωση τοῦ ἀνθρώπου με τὸ μυστήριό του θανάτου, ὅπως παραδίδεται ἀπὸ τήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας. Ἡ κατανόηση τοῦ πρόσκαιρου σὲ σχέση με τὸ αἰώνιο καὶ ή ἀνακάλυψη της πνευματικῆς γλώσσας τῶν ὑλικῶν πραγμάτων, θὰ δημιουργήσουν τίς προϋποθέσεις γιὰ ἓναν **«ἄρτιο»** ἄνθρωπο.

* **Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνστερνισθεῖ τὰ ἀναλλοίωτα στοὺς αἰῶνες μηνύματα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ της διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ πὸν χαρίζει τή λύτρωση. Μηνύματα ἀγάπης, ἐνότητας, εἰρήνης, κατανόησης, ταπεινοφροσύνης, καὶ πίστεως στήν αἰωνιότητα. Νὰ ξαναβρεῖ ὁ ἄνθρωπος τὸ μεταφυσικό του περιβάλλον.**

* **Ὁ ἄνθρωπος νὰ ἄρει τὸ διχασμὸ μεταξύ**

τεχνικού και πνευματικού πολιτισμού. 'Η έννοια της προόδου να αξιολογείται με την χρησιμότητα των αποτελεσμάτων για τον άνθρωπο. Τό «*χρονικῶς νεώτερο να εἶναι καὶ ἀξιολογικῶς ἀνώτερο*» (Α. Τσιριντάνης). Τό «*ἀνθρώπινο πρόσωπο*» καὶ ἡ παράλληλη ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας να εἶναι σύμμετρη μετὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητας.

* Νὰ ἰδεῖ τὸν ἄνθρωπο ὁ 21ος αἰώνας, ποὺ διανύουμε, ὡς ψυχοσωματικὴ ἐνότητα γιὰ νὰ ξαναβρεῖ καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸ χαμένο «πρόσωπο» του καὶ τὴν πνευματικὴ του ἐλευθερία. Νὰ ἐπανατοποθετῇ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀξία του στὸν κόσμον τῆς δημιουργίας. Καὶ ἡ ἐννοια τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀγίου νὰ πάρουν τὴ θέση ποὺ τοὺς πρέπει.

* Νὰ ἐπαναπροσδιορίσει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀποστολὴν του στὶς σχέσεις του μετὰ τὸν «πλησίον» του. Νὰ ἀναπτύξει, νὰ ἐνισχύσει καὶ νὰ ἐνδυναμώσει μιὰ Παιδεία ἀρχῶν, καθοδηγητικὴ καὶ ἀξία τῆς ἀποστολῆς τῆς μέσα στὶς ἀνάγκες μιᾶς κοινωνίας ποὺ ἔρχεται μετὰ καινούργιες τεχνολογίες. Παιδεία τῆς Ἑλληνικῆς κληρονομίας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Παιδεία ποὺ νὰ στηρίζει τὴν οἰκογένεια σὲ μιὰ σωστὴ ἀποστολή, γιὰτὶ μέσα σ' αὐτὴ καλλιεργεῖται ἡ ἀνιδιοτελὴς ἀγάπη, ἐξελλίσσεται ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή, σταθεροποιοῦνται οἱ ἠθικὲς ἀρχές καὶ εἰσάγεται τὸ παιδί καὶ ὁ νέος στὸν ὁμαλὸ κοινωνικὸ βίον.

Ὁ 21ος αἰώνας νὰ εἶναι ὁ αἰώνας τῆς Ὁρθοδοξίας, γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες, ὅπως τὴν παραδίδει ἡ Ἐκκλησία μας. Ἀγάπης καὶ εὐερίας. Πίστewος καὶ ἐφαρμοσμένης ἀρετῆς.

Μετὰ τέτοιες προδιαγραφές, τελείως ἐνδεκτικές, εἶναι βέβαιο (ὡς τὸ ὀνειρευτοῦμε) ὅτι τὸν 21ο αἰῶνα τὴν πρωτοπορία θὰ τὴν ἔχει ὁ «ἄνθρωπος» καὶ τὸ πνεῦμα του, ὁ σίγουρος γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀποστολὴν του στὸν κόσμον αὐτὸ σὲ σχέση μετὰ τὸν Θεό, τὸν πλησίον του καὶ τὸν ἑαυτὸ του, ὡς ἐλεύθερος

πνευματικὰ ἄνθρωπος. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ 21ου αἰῶνα, ποὺ θὰ «ὑποστηριχθεῖ» στὴν πνευματικὴ του ὑπόσταση καὶ διάσταση, ὁ ἄνθρωπος τῆς τρίτης χιλιετηρίδας θὰ ζεῖ τότε καὶ θὰ πορεύεται τὸν δύσκολο μὲν ἀλλὰ γοητευτικὸ δρόμο μετὰ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ποὺ ὁδηγεῖ στὰ κράσπεδα τοῦ Οὐρανοῦ. Στὴν αἰωνιότητα.

ΣΠΥΡ. Β. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (ἐπιλεκτικὴ)

- «Daily Mail» 31-12-1900
- Παναγιώτῃ Κανελλόπουλου: «Ὁ εἰκοστὸς αἰώνας»
- «Διακήρυξεις τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», 1946
- Τὰ τέλη τοῦ αἰῶνα («Fins de siècle», «How century ends» 1400-2000)
- Εὐάγ. Παπανούτσου: «Ἡ κρίση τοῦ πολιτισμοῦ μας»
- Καινὴ Διαθήκη
- Ποιὸν κόσμον κληροδοτοῦμε στὰ παιδιά μας; (συνομιλίες στρογγυλῆς τραπέζης ποὺ ὀργάνωσε ἡ Οὐνέσκο - Ἐκδοσὴ τοῦ περ. Εὐθύνη)
- Ἄλβιν Τόφφλερ: «Τὸ τρίτο κύμα» καὶ ἔνθετο τῆς ἐφ. Τὸ Βῆμα τῆς 27-12-1998
- Ἐκθέσεις τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἠνωμένων Ἐθνῶν
- Κ. Τσιρόπουλου: «Ἡ ὑπόθεση τοῦ ἀνθρώπου»
- Ἐγκυκλοπαιδεία: Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάνικα (σχετικὰ λήμματα)
- Π. Κονδύλη: «Ἀπὸ τὸν 20ὸ στὸν 21ο αἰῶνα».
- Τερζάκη (σειρὰ δοκιμίων)
- Ἄρθρα «Ἀκτίνων», Ἀλέξανδρου Τσιριντάνη - Μελίτη
- Ἄρθρα καὶ ἐπὶκαιρα περιοδικῶ «ΖΩΗ»
- Εὐστρ. Ἀλμπάνη: «Παγκοσμιοποίηση»
- Ἰγνάσιο Ραμονέ: «Γεωπολιτικὴ τοῦ χάους»
- Ἀρχ. Ἡλία Μαστρογιαννόπουλου: «Ἡ ἀγωνία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου»
- Paul Kennedy: «Preparing the Twenty First Century» (κυκλοφορεῖ καὶ σὲ μετάφραση στὰ ἑλληνικὰ τῆς Δήμητρας Βενέτη ἀπὸ τίς ἐκδόσεις Νέα Σύνορα)
- Jerome Binde (ἄρθρο στὴν ἐφ. Καθημερινή, τῆς 30-8-1998)
- Peter Conrant: «Σύγχρονοι καιροί, σύγχρονοι τόποι», ἄρθρο στὴν ἐφ. Καθημερινή τῆς 19-11-1998
- Ἀπόψεις 100 προσωπικοτήτων, ποὺ κυριαρχοῦν μετὰ τὸ 2000 μ.Χ., (ἐνθετο τῆς ἐφ. Τὸ Βῆμα, στίς 27-12-1998)
- Διάφορα δημοσιεύματα τοῦ περιοδ. «Ἀκτίνες»

«ΠΙΣΤΕΥΩ ΣΤΟ ΣΙΩΠΗΛΟ ΘΕΟ»

Τώρα,
στο φῶς τῆς Ἀναστάσεως
καὶ τῆς Πεντηκοστῆς,
νιώθουμε πιότερο, μέσα μας,
στὰ βάθη τῆς ψυχῆς μας,
πὼς τ' ἄγχος πριγιονίζει
ψυχὴ καὶ νοῦ, τοῦ ἀνθρώπου
τοῦ Εἰκοστοῦ Πρώτου Αἰῶνα,
ὡς πρωτίτερα πριγιόνιζε
ψυχὴ καὶ νοῦ, τοῦ ἀνθρώπου
τοῦ αἰῶνα τοῦ Εἰκοστοῦ.
Τί ὡς λέει ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου:
«Πιστεύω στὸ σιωπηλὸ Θεό»:
«Ὁ ἄνθρωπος ἀναπνέει φόβο
κι ἐκπνέει ἀγωνία.
Τὸ στρὲς καὶ τὸ ἄγχος
ἔχουνε γίνει,
ἀχώριστοι σύντροφοί του.
Ἡ ἀνησυχία, ἡ ἀνασφάλεια
καὶ ἡ ἀβεβαιότητα
τὸν καταδιώκουν ἀδιάκοπα.

»Σ' ἓνα τοῖχο καταφυγίου
τῆς ἐρειπωμένης ἀμέσως
μετὰ τὸν τελευταῖο
παγκόσμιο πόλεμο, Νυρεμβέργης,
βρέθηκε γραμμένο τὸ ἐξῆς,
ποὺ δίνει ὅλο τὸ μεγαλεῖο
τῆς ὑγειοῦς ἀθρόπινης ψυχῆς
καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀποτυπωμένο
σὲ ὅλων τῶν ἀνθρώπων τῆς καρδιᾶς:
"Πιστεύω στὸν ἥλιο
ἀκόμα κι' ὅταν δὲν λάμπει.
Πιστεύω στὴν ἀγάπη
ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν νιώθω τὴ ζεστασιά της.
Πιστεύω στὸ Θεὸ
ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι σιωπηλός..."

»...Εἶπαν πὼς ἡ πιὸ ὀδυνηρὴ
μορφὴ νευρώσεως,
εἶναι νὰ χάσῃ ὁ ἄνθρωπος
τὴν πίστη στὸ Θεό,
γιατὶ τότε θὰ χάσῃ
καὶ τὴν πίστη στὸν ἑαυτό του
καὶ στὴ ζωή,
καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ πίστη,
εἶναι ἡ σφραγίδα
τῆς ψυχικῆς ὑγείας
...τῆς ψυχοσωματικῆς ἐνότητος.

»Αὐτὴ εἶναι πίστις!
 Αὐτὸ εἶναι ἀληθινὸ
 ψυχικὸ μεγαλεῖο,
 ...ὑγεία ψυχῆς ...ἂν θέλετε ρεαλισμός
 ...σφρίγος, ρωμαλέο φρόνημα,
 σωστὴ ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς.
 Νὰ μὴ μένης μόνο στὰ βλεπόμενα,
 ὅσο μαῦρα, καὶ σκοτεινὰ
 καὶ ἂν φαίνωνται...
 Νὰ προχωρῆς στὰ μὴ βλεπόμενα...
 Δὲν ἔχει πραγματικὴ ὑπόσταση
 ἡ χριστιανικὴ ἐλπίδα;

»...Αὐτὸ ἦταν τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα
 ...τῶν μεγάλων ἀγίων.
 Ζοῦσαν μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα
 τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς χαρᾶς
 καὶ ὅταν βρίσκονταν
 στὸ πιὸ ὀδυνηρὸ καμίνι
 τῆς δοκιμασίας:
 “Ἐὰν γὰρ καὶ πορευθῶ
 ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου
 οὐ φοβηθήσομαι κακὰ
 ὅτι Σὺ μετ’ ἐμοῦ εἶ”.
 ...“Ὅσο καὶ ἂν φαίνεται «σιωπηλή»
 ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ
 μέσα στὶς ψυχὰς τῶν πιστῶν
 θὰ ὑψωθῇ παραπάνω
 ἀπὸ τὸν ἥλιο.
 ...Πρόκειται γιὰ ψηλαφητὴ πραγματικότητα.
 Ἀποδείξεις ἔχουμε
 ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ κόσμου,
 ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν προσωπικὴ μας ζωὴ.

»Αὐτὴ ἡ διπλὴ ἐμπειρία
 ἔκανε τὸν Ἀπόστολο Παῦλο
 νὰ γράφῃ γεμάτος εὐγνωμοσύνη
 γιὰ τὴν πίστιν:
 “Ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ
 οὐκ ἐφείσατο,
 ἀλλ’ ὑπὲρ ἡμῶν πάντων
 παρέδωκεν αὐτόν,
 πῶς οὐκὶ καὶ σὺν αὐτῷ
 τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται;”

»...“Σιωπηλὸς ὁ Θεός”;
 “Ὅμως παρὼν παντοῦ
 καὶ πάντοτε...”

A. ΣΤΑΥΡΙΤΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ ΜΠΑΧ

250 χρόνια από το θάνατο ενός μεγάλου δημιουργού

Εισαγωγή

Το έτος 2000 για την Μουσική είναι μία πολύ σημαντική επέτειος: Συμπληρώνονται 250 χρόνια από το θάνατο του μεγάλου Γερμανού συνθέτη, παιδαγωγού και δεξιότητη του τσέμπалу και του εκκλησιαστικού οργάνου, διευθυντή ορχήστρας και χορωδίας, Ιωάννη Σεβαστιανού Μπάχ (Johann Sebastian Bach, 1685-1750).

Διαλέξεις, ήχογραφήσεις, συναυλίες και κάθε άλλους είδους πολιτιστικές εκδηλώσεις είναι αφιερωμένες σε όλο τον κόσμο, από την Αμερική έως την Ιαπωνία, και την Ευρώπη έως την Αυστραλία, στον Μπάχ. Σε αυτά τα αφιερώματα συμμετέχουν ορχήστρες με σύγχρονα ή αθηντικά όργανα εποχής, μικρές και μεγάλες, έπινυμοι καλλιτέχνες, σημαντικά μουσικά Ίδρυματα, διεθνή μουσικά Φεστιβάλ, εκδοτικοί οίκοι με νέες μελέτες και δοκίμια, δισκογραφικές εταιρίες που έπαινοχογραφούν μέρος ή όλο το συνθετικό έργο του Μπάχ και πλήθος ειδικών μουσικολόγων μελετητών.

Ός αποτέλεσμα όλης αυτής της κινητοποίησης, θά είναι μία έκ νέου «*ανάκάλυψη και έπαινεκτίμηση*» της μουσικής του Μπάχ. Καί λέω «έκ νέου», διότι, άφ' ενός ή μουσική, όπως και όλες οι Τέχνες, «ζητά» την συνεχή προσωπική μας ένεργητική συμβολή και έμβάθυνση («*ανάκάλυψη*» σε προσωπικό έπίπεδο), ώστε νά μās αποκαλυφθούν και οι λεπτότερες πτυχές της, και άφ' έτέρου όσοι έχουν άσχοληθεί λίγο με το συγκεκριμένο θέμα, θά γνωρίζουν πώς ή μουσική του Μπάχ δέν παιζόταν μετά τον θάνατό του, είχε ξεχασθεί, και άνακαλύφθη-

κε λίγο-λίγο, όπως άνακαλύπτονται τὰ πολὺ μεγάλα και πολὺ άρχαία πράγματα. Έπρεπε ν' άνακαλυφθεί μία μέρα, από έναν Μότσαρτ (Wolfgang Amadeus Mozart, 1756-1791), μίαν άλλη, από έναν Μπετόβεν (Ludwig van Beethoven, 1770-1827), πού μελέτησε μικρός τη θαυμάσια σειρά από «Πρελούδια» και «Φούγκες» πού φέρουν τόν περίφημο τίτλο «*Τό καλά συγκερασμένο κλειδοκίμβάλο*», άλλη μέρα πάλι, από έναν Γκαίτε (Johann Wolfgang Goethe, 1749-1832), και τέλος από ένα νεαρό πού όνομαζόταν Μέντελσον (Felix Mendelssohn-Bartholdy, 1809-1847). Ό νεαρός αυτός, πού έπαιζε, πού και πού, πιάνο μπροστά στον Όλύμπιο πρεσβύτε της Βαϊμάρης, τόν Γκαίτε, άποφάσισε -και τό πέτυχε, τό 1829, όταν ήταν μόλις είκοσι χρονών- νά άναστήσει από τόν τάφο, όπου κοιμόταν έκατό άκριβώς χρόνια, τό τεράστιο δημιούργημα του Μπάχ, «*Τά κατά Ματθαίον Πάθη*». Τό μέγα γεγονός σημειώθηκε στο Βερολίνο. Έτσι, με τὰ θαυμάσια χέρια του έβραϊκής καταγωγής (άλλα βαπτισμένου χριστιανού) νεαρού Μέντελσον -πού εξέλιχθηκε σ' έναν από τούς σημαντικότερους συνθέτες του Ρομαντισμού- άναστήθηκε όριστικά ό Γερο-Μπάχ. Σημαντικό γεγονός, ως συμβολή στην «ανάσταση» του Μπάχ, ήταν και ή έκδοση, τό 1802, της πρώτης διογραφίας του, γραμμένης άριστα από τόν Φόρκελ (Johann Nicolaus Forkel, 1749-1818). Από τότε και στο έξής τό ενδιαφέρον για τόν Μπάχ συνεχώς αύξάνεται και αποκαλύπτεται τί τεράστια διάνοια υπήρξε.

Ἡ ζωή τοῦ Μπάχ

Ὁ Ἰωάννης Σεβαστιανὸς Μπάχ, ὁ «πέμ-
πτος εὐαγγελιστής», ὅπως τὸν ἀποκάλεσε
ὁ Σάιντερμπλομ (Söderblom), γεννέται στὶς
21 Μαρτίου τοῦ 1685 στὸ Ἀϊζεναχ (Eise-
nach) τῆς Θουριγγίας, μιᾶς περιοχῆς τῆς
πρώην Ἀνατολικῆς Γερμανίας. Εἶναι ἡ ἴδια
χροιά γέννησης δύο ἀκόμα γιγάντων τῆς
μουσικῆς: τοῦ συμπατριώτη του Γκέοργκ
Φρίντριχ Χαϊντελ καὶ τοῦ ἰταλοῦ Ντομένι-
κο Σκαρλάτι. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Μπάχ εἶ-
ναι πολὺ μεγάλη καὶ παλαιά - μιὰ πραγμα-
τικὴ «δυναστεία» μουσικῶν μὲ 66 ἐπαγγελ-
ματίες μουσικούς, μεταξὺ των ὁποίων ὑπῆρ-
χαν ὀργανίστες, φλαουτίστες, χορωδοί,
ἀλλὰ καὶ διάσημοι συνθέτες. Ὁ Ἰωάννης Σε-
βαστιανὸς ἦταν ὁ τελευταῖος ἀπὸ ὀκτὼ
ἀδελφούς, οἱ τρεῖς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦσαν
μουσικοί. Σὲ ἡλικία ἐννέα ἐτῶν ἔχασε τὴν
μητέρα του (Elizabeth Lemmerhirt, 1644-
1694) καὶ στὰ δέκα τὸν πατέρα του (Johann
Ambrosius, 1645-1695), ὁ ὁποῖος ἦταν
μουσικός τῶν πόλεων Ἐρφουρτ (Erfurt) καὶ
Ἀϊζεναχ. Ἀλλὰ δὲν θρῆθηκε μόνος καὶ χα-
μένος - τὸν ἀνέλαβε ὁ ἀδελφός του ὁ Γιόχαν
Κρίστοφ (Johann Christoph, 1671-1721),
ὁ ὁποῖος εἶχε παντρευτεῖ καὶ κατοικοῦσε
σὲ ἓνα κοντινὸ χωριὸ ὅπου ἦταν ὀργανίστας.
Στὸ πρόσωπο τοῦ ἀδελφοῦ, τὸ παιδὶ δὲν
βρῆκε μονάχα τὴν οἰκογενειακὴ θαλπωρὴ
ποὺ τόσο εἶχε ἀνάγκη, ἀλλὰ καὶ ἓνα δάσκα-
λο τῆς μουσικῆς, προσεκτικὸ καὶ ἐπιμελῆ,
ποὺ φρόντιζε νὰ τὸν διδάσκει βαθμιαία καὶ
προοδευτικά.

Στὰ δεκαπέντε του, ὁ Ἰωάννης Σεβα-
στιανός, πηγαίνει γιὰ περίπου δύο χρόνια
σ' ἓνα καλὸ κολλέγιο (Σαν-Μίκαελ) στὸ
Λύνεμπουργκ (Lüneburg), ὅπου γίνεται
μέλος χορωδίας καὶ ἐπιδίδεται στὴ σπουδὴ
τοῦ βιολιοῦ, τῶν λατινικῶν, τῶν ἑλληνικῶν
καὶ τῶν γαλλικῶν, καὶ ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ
τὴ θεολογία καὶ τὴ φιλοσοφία. Τώρα ἔχει
τὴν εὐκαιρία νὰ κάνει ταξίδια στὸ Ἀμβούρ-
γο (Hamburg) καὶ τὴν Κέλε (Celle), νὰ ἔχει
ἐπαφὲς μὲ τὸν μεγάλο ὀργανίστα Ράινκεν,
καὶ νὰ ἀφομοιώνει τὶς ἐπιδράσεις τῆς βό-

ρειας καὶ τῆς νότιας γερμανικῆς σχολῆς τοῦ
ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου. Αὐτὴ τὴν περίο-
δο γράφει καὶ τὰ πρῶτα ἔργα του (Παραλ-
λαγές καὶ Πρελούδια γιὰ Ὅργανο). Γίνε-
ται σιγά-σιγά καλὸς ὀργανίστας καὶ ἐμπει-
ρος γνώστης τῆς κατασκευῆς καὶ τοῦ μηχαν-
ισμοῦ τοῦ Ὁργάνου (ἐκκλησ. ὀργάνου), καὶ
ἐπομένως ἐλεγκτῆς Ὁργάνων.

Αὐτὴ ἀκριδῶς ἡ ικανότητα ἐλέγχου Ὁρ-
γάνων ἐξασφαλίζει στὸν νεαρὸ Μπάχ μιὰ
καλὴ δουλειὰ στὸ νέο ναὸ (Ἀγίου Βονιφα-
τίου) τοῦ Ἄρνστατ (Arnstadt), μιᾶς μικρῆς
πόλης τῆς Θουριγγίας. Καὶ καθὼς ὁ ἐλεγ-
χος περιλαμβάνει ὄχι μόνον τὸν τεχνικὸ ἐλεγ-
χο τῆς καλῆς λειτουργίας τῶν μηχανισμῶν
τοῦ Ὁργάνου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκτέλεση κά-
ποιων κομματιῶν ἀπὸ τὴ μεριά τοῦ ἐλεγ-
κτῆ, ἡ θαυμάσια ἐκτέλεση τοῦ Μπάχ στὸ
καινούργιο Ὅργανο πείθει τὴν πόλιν νὰ τοῦ
προσφέρει τὴ θέση τοῦ ὀργανίστα καὶ κάν-
τορα (διευθυντῆ μουσικῆς σὲ Λουθηρανικὴ
ἐκκλησία) στὴν ἴδια ἐκκλησία, τὴν ὁποία ὁ
Μπάχ ἀποδέχεται μὲ ἐνθουσιασμό. Ὁ Μπάχ
ἐκεῖ, ἔχει τὴν δυνατότητα ν' ἀπασχοληθεῖ
ὄχι μόνον ὡς ἐκτελεστής, ἀλλὰ καὶ ὡς συν-
θέτης. Ἔτσι γράφει ἐκκλησιαστικὴ μουσι-
κὴ - τὴν πρώτη του καντάτα - μουσικὴ γιὰ
Ὅργανο (ὅπως ἡ γνωστὴ Τοκάτα καὶ Φούγ-
κα σὲ ρε ἐλάσσονα), ἀλλὰ καὶ κοσμικὴ μου-
σικὴ - γιὰ τσέμπλο. Τὸ 1705, ταξιδεύει μὲ
τὰ πόδια ἀπὸ τὸ Ἄρνστατ στὸ Λύμπεκ -
«προσκύνημα» στὸν μεγάλο ὀργανίστα καὶ
συνθέτη Μπουξτεχούντε (Dietrich Buxte-
hude, 1633-1707), ποὺ διοργανώνει τὶς
ξακουστές «Μουσικὲς Βραδιὲς τοῦ Λύμ-
πεκ».

Μετὰ ἀπὸ τέσσερα χρόνια στὸ Ἄρ-
νστατ (1703-1707), ἡ δημοτικὴ ἀρχὴ τῆς
πόλης, ἐξαιτίας κάποιων συμβάντων καὶ
παρεξηγήσεων, ἀπολύει τὸν Μπάχ ἀπὸ τὴν
θέση ποὺ εἶχε. Στὸ μεταξύ, εἶχε παντρευτεῖ
τὴν Μαρία Βαρβάρα, μὲ τὴν ὁποία θὰ κά-
νει μιὰ εὐτυχισμένη οἰκογένεια μὲ ἑπτὰ παι-
διά. Μετὰ τὴν ἀπόλυσή του ἀπὸ τὸ Ἄρ-
νστατ, ὁ Μπάχ βρῆκε μιὰ ἄλλη θέση στὸ
Μύλχάουζεν (Mühlhausen), στὴν ἐκκλησία

του 'Αγίου Βλασίου. Αυτή τη χρονιά γράφει τέσσερις νέες καντάτες (αρ. 131, 71, 196 και 106). Τò Μύλχαουζεν είναι όμως μία πόλη στην οποία κυριαρχεί ο πειτισμός (ευνουχισμός), πού υποτιμά τò ρόλο τῆς μουσικῆς, καὶ ὁ Μπάχ αἰσθάνεται δυσφορία καὶ σύντομα φεύγει (1708) καὶ πηγαίνει στὴ Βαϊμάρη (Weimar) - «*ἡ γερμανικὴ Ἀθήνα*», ὅπως ὀνομάσθηκε ἀρκετὰ ἀργότερα, ὡς κέντρο πολιτισμοῦ. Ἀρχικὰ τοῦ προσφέρεται ἡ θέση τοῦ κύριου ὀργανίστα καὶ μουσικοῦ τῆς ὀρχήστρας δωματίου στὴν Αὐλὴ τῆς Βαϊμάρης, καὶ ἀργότερα, τὸ 1714, ἡ θέση τοῦ Κοντσέρτμáιστερ. Ἐκεῖνα ὅμως τὰ χρόνια, ἂν καὶ ἡ Βαϊμάρη εἶναι ἀκόμα μία ἀρκετὰ ταπεινὴ πολίχνη, ἡ θρησκευτικὴ μουσικὴ χαίρει μεγάλῃς ἐκτιμήσεως, καὶ ὁ Μπάχ μπορεῖ νὰ ἀφοσιωθεῖ στὴ σύνθεση ἔργων γιὰ Ὑργανο - σ' αὐτὴ τὴν περίοδο συνέθεσε τὰ μεγαλύτερα ἔργα του γιὰ Ὑργανο - καθὼς καὶ στὴ γνωριμία μὲ τὸ ἔργο τῶν μεγάλων ἰταλῶν συνθετῶν (Vibaldi, Corelli, Frescobaldi καὶ Albinoni).

Τὸ 1717, ὁ Μπάχ φεύγει μᾶλλον ἀγανακτημένος ἀπὸ τὴ Βαϊμάρη, μὲ δική του πρωτοβουλία διότι τοῦ ἀρνήθηκαν τὴν περὶοπτη θέση τοῦ Kapellmeister (διευθυντὴ ὀρχήστρας), προτιμώντας ἕναν μέτριο μουσικό. Αὐτὸ ὅμως τὸν ὀδηγεῖ στοὺς πριγκιπάτο τοῦ Καϊτεν (Cothen), ὅπου τοῦ προσφέρεται ἡ ἴδια θέση (Kapellmeister) - ἔχοντας στὴν «ὕπηρεσία» του μία μικρὴ ὀρχήστρα ἀπὸ δεκαεπτὰ ἐξαίρετους μουσικοὺς - καὶ ἔτσι αἰσθάνεται ὅτι τακτοποιεῖται καλύτερα. Ὁ πριγκίπας Λεοπόλδος τοῦ Καϊτεν εἶναι ἕνας νέος εἴκοσι τριῶν ἐτῶν, εὐφυὲς καὶ λάτρης τῆς μουσικῆς (ἐπαίξε βιόλα ντὰ γκάμπα στὴν ὀρχήστρα του). Μὲ τὸν Μπάχ δημιουργεῖ ἀμέσως μία ἀριστη σχέση ἐμπιστοσύνης καὶ σεβασμοῦ. Τὴν περίοδο αὐτὴ ὁ Μπάχ συνοδεύει ὡς Αὐλικὸς μουσικός, σὲ ἀρκετὰ ταξίδια του τὸν πριγκίπα καὶ συγχρόνως γνωρίζει μία πλούσια καὶ εὐτυχισμένη μουσικὴ δημιουργία, συνθέτοντας πολλὰ ἀριστουργήματα («γαλλικὲς» καὶ «ἀγγλικὲς Σουίτες», «Βραδεμβούργια Κονσέρτα» καὶ

«Ὀρχηστρικὲς Σουίτες», Κονσέρτα, διάφορες Σονάτες, τὸ πρῶτο τεῦχος ἀπὸ «*Τὸ καλὰ συγκερασμένο κλειδοκίμβαλο*», καὶ πολλὰ ἄλλα). Αὐτὴ τὴ δημιουργικὴ ζωὴ ἐρχεται νὰ συνταράξει ἕνα ὀδυνηρὸ πλῆγμα. Στὰ 1720, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ ἕνα ταξίδι μὲ τὸν πριγκίπα Λεοπόλδο, ὁ Μπάχ ἀντιμετωπίζει μία φοβερὴ ἐκπληξη: Κατὰ τὴν ἀπουσία του πέθανε ἡ γυναίκα του Μαρία Βαρδάρ (4 Ἰουλίου). Εἶναι ἕνα βαρύτατο πλῆγμα, πού αὐξάνει τὶς ὑποχρεώσεις του, διότι ἔπρεπε νὰ φροντίζει μόνος του τὰ τέσσερα παιδιά του (τὰ ἄλλα τρία εἶχαν πεθάνει μικρά). Δὲν ἔφτανε μόνο αὐτό. Λίγο ἀργότερα, ὁ πριγκίπας Λεοπόλδος παντρεύεται μία γυναίκα πού ἀγαποῦσε ἐλάχιστα τὴ μουσικὴ - «*πριγκίπισσα amusa*», δηλαδή, στερημένη ἐντελῶς μουσικῆς εὐαισθησίας - πού ἐξασκεῖ ἀρνητικὴ ἐπίδραση πάνω στὸν ἄντρα της. Ἀπὸ τὴ στιγμή αὕτη ὁ Μπάχ ἀρχίζει νὰ προετοιμάζει τὴν ἐγκατάστασή του σὲ μιὰ ἄλλη, μεγαλύτερη πόλη. Ἐντωμεταξὺ, ξαναπαντρεύεται - τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1721 - χαρίζοντας ἔτσι στὰ παιδιά του, μιὰ καινούργια μητρικὴ παρουσία, πού τόσο εἶχαν ἀνάγκη. Τὰ παιδιά του ὅμως, πού ἔχουν κάπως μεγαλώσει, χρειάζονται καὶ μιὰ καλύτερη μόρφωση, πού μόνο μιὰ μεγάλῃ πόλὴ μπορεῖ νὰ προσφέρει. Ἐπιπλέον, ὁ Μπάχ νιώθει ἔντονα τὴν ἀνάγκη νὰ ὑλοποιήσει τὴ θρησκευτικὴ του ἐμπνευση, πού ἔχει πιά ὀριμάσει. Ἔτσι, ὅλα αὐτὰ ἐπιτείνουν τὴν ἀνάγκη ἀναχώρησης ἀπὸ τὸ Καϊτεν.

Μετὰ ἀπὸ ἀρκετὴ ἀναζήτησι, ἡ εὐκαιρία ἐρχεται ἀπὸ τὴ Λειψία (Leipzig), ὅπου ἔχει ἀδειάσει ἡ θέση τοῦ κántορα στὴ σχολὴ τοῦ Ἀγίου Θωμᾶ, ἴδρυμα πέντε αἰώνων (ἀπὸ τὸ 1212) πού διατηρεῖ μεγάλες χορωδίες σὲ τέσσερις ἐκκλησίες τῆς πόλης. Ὁ Μπάχ συμμετέχει σὲ διαγωνισμό γι' αὐτὴν τὴ θέση, ἂν καὶ γι' αὐτόν, πού ἦταν Kappelmeister, τὸ νὰ γίνῃ κántορας εἶναι ἕνα εἶδος ὑποβιβασμοῦ. Τὸ συμβούλιο τῆς Λειψίας προτιμᾷ κάποιον διάσημο μουσικο τῆς ἐποχῆς - τὸν Τέλεμαν (G. Ph. Telemann,

1681-1767) ή τον Γκράουπνερ (Chr. Graupner, 1683-1760) - αλλά τελικά, στὰ 1723, τὴ θέση παίρνει ὁ Μπάχ, ἀφοῦ οἱ ἄλλοι δὲν δέχθηκαν, καὶ μὲ τὴν ἀπόφαση: «*Ἀφοῦ δὲν μπορέσαμε νὰ πετύχουμε τὸν καλύτερο, θὰ ἀρκεστοῦμε σὲ μία μετριότητα*» ...καί, μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ ὑπακούει στὸ Συμβούλιο τῆς πόλης, νὰ προσφέρει ὅλη τὴ μουσικὴ πού τοῦ ζητοῦσαν, καὶ νὰ μὴν ἀπουσιάζει χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ Δημάρχου (Burgmeister)... Ἡ ἐπίσημη τοποθέτησή του ἐγινε στὶς 5 Μαΐου. Τὶς Κυριακές, καὶ τὶς γιορτὲς ὑποχρεώνεται νὰ δίνει, ἐναλλάξ, μουσικὴ στὶς ἐκκλησίες τοῦ Ἀγ. Θωμᾶ καὶ τοῦ Ἀγ. Νικολάου μὲ μία μαθητικὴ χορωδία ἀγοριῶν καὶ μία μικρὴ ὀρχήστρα μὲ μέτριους ἐκτελεστές. Στὰ 1729 διορίζεται διευθυντὴς τοῦ Leipzig Collegium musicum (σύλλογος μουσικῆς, ἀποτελούμενος καὶ ἀπὸ ἐρασιτέχνες μουσικοὺς), θέση πού κρατᾷ μέχρι τὸ 1741, μὲ μία μικρὴ διακοπὴ δύο ἐτῶν (1737-1739).

Ἡ καινούργια σύζυγός του, μία καλλιτέχνη (σοπράνο) τῆς Αὐλῆς τοῦ Καίτην, ἡ Ἄννα Μαγδαληνὴ Βίλκεν (Anna Magdalena Wilcken), μία γλυκιὰ καὶ ξευπνὴ γυναίκα, θὰ σταθεῖ δίπλα στὸν Μπάχ μίᾱ ἰδανικὴ καὶ ἀφοσιωμένη σύζυγος καὶ μητέρα, μίᾱ ἀκούραστη καὶ πολὺτιμη συνεργάτιδα, ἰδιαίτερα στὸ νὰ ἀντιγράψει μουσικὲς παρτιτούρες.

Ἡ Ἄννα Μαγδαληνὴ θὰ χαρίσει στὸν Μπάχ δεκατέσσερα παιδιὰ (μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ πεθάνουν σὲ μικρὴ ἡλικία) - ἔτσι ἡ οἰκογένεια τῶν Μπάχ θὰ φθάσει συνολικὰ τὰ εἰκοσιένα παιδιά. Καὶ μὲ αὐτὰ πού ἐπέζησαν, τὸ ζεῦγος τῶν Μπάχ θὰ ἔχει τὴ χαρὰ νὰ δημιουργήσῃ μίᾱ χαρούμενη, ζωερὴ καὶ ἔντονα μουσικὴ οἰκογένεια. Ὁ ἴδιος ὁ Μπάχ θὰ γράψῃ σ' ἓνα φίλο του: «*Ὅλα τὰ παιδιά μου εἶναι γεννημένα μουσικοὶ - μπορῶ νὰ ὀργανῶνω, ὅποτε τὸ θέλω, ἓνα κονσέρτο, εἴτε φωνητικὸ εἴτε ὀργανικό. Ἡ γυναίκα μου, ἰδιαίτερα, ἔχει μίᾱ εὐχάριστη φωνὴ σοπράνο...*»

Μέσα στὸ σπίτι τοῦ Μπάχ εἶχε στήσει

τὸ βασίλειό της ἡ εὐτυχία. Ὅχι διότι ὑπῆρχε περίσσεια χρήματος καὶ οἰκονομικὴ ἀνεση. Πολλὲς φορὲς εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὸ σπίτι του ἡ φτώχεια, ἀκόμα καὶ ἡ πείνα. Ὁ θάνατος εἶχε καταντήσῃ ἐκεῖ πολὺ τακτικὸς ἐπισκέπτης - ἀπὸ ὅλα τὰ παιδιά του μόνο τὰ ἐννέα ἐπέζησαν. Καὶ ὁ παντοτινὸς σύντροφός του ἦταν ἡ παραγνώριση τῆς ἀξίας του καὶ τοῦ μεγάλου ταλέντου του. Καὶ ὅμως ἡ εὐτυχία βασίλευε ἐκεῖ μέσα. Παράδοξο; Ὅχι, ὅταν ὑπάρχει ἀγάπη καὶ ὑπομονή.

Ἀνάμεσα στοὺς γιοὺς τοῦ Μπάχ, τρεῖς εἶναι προορισμένοι νὰ γίνουν μουσικοὶ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου: Ὁ Βίλχελμ Φρίντμαν, πού θὰ ὀνομαστεῖ «*ὁ Μπάχ τῆς Χάλε*», ὁ Κάρελ Φίλιπ. Ἑμμάνουελ, «*ὁ Μπάχ τοῦ Ἀμβούργου*» καὶ ὁ Γιόχαν Κρίστιαν, ὁ πιὸ διάσημος, «*ὁ Μπάχ τοῦ Λονδίνου*», ἐπειδὴ θὰ πάει στὴν Ἀγγλία. Ἡ «δυναστεία», λοιπόν, τῶν Μπάχ αὐξάνεται καὶ πληθύνεται, παρ' ὅλο πού οἱ γιοὶ δὲν θὰ φθάσουν τὶς καλλιτεχνικὲς κορυφὲς τοῦ πατέρα. Ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα μεγαλώνει ἡ παραγωγὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Μπάχ, πού στρέφεται μὲ ζῆλο στὴ θρησκευτικὴ μουσικὴ (Χορικά, Καντάτες, Πάθη, Λειτουργίες).

Τὴν ἀνοίξη τοῦ 1747 ὁ Μπάχ ταξίδεψε στὸ Βερολίνο (Πότσνταμ) μὲ τὸ γιό του Φρίντμαν γιὰ νὰ ἐπισκεφθεῖ τὸν Κάρελ Φίλιπ Ἑμμάνουελ, πού εἶχε διοριστεῖ τσεμπαλίστας στὴν Αὐλὴ τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Β', τῆς Πρωσίας (γνωστὸς ὡς «Φρειδερίκος ὁ Μεγάλος»). Ὁ βασιλιάς, πού ἔχει μείνει στὴν ἱστορία ὡς μέγας στρατηλάτης, ἀλλὰ πού ἦταν καὶ συγγραφέας, μουσικὸς συνθέτης, τσεμπαλίστας καὶ ἐξαιρετὸς φλαουτίστας, ὑποδέχτηκε τὸν γερο-Μπάχ (ἦταν μεγάλος γιὰ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ), μὲ μεγάλη χαρὰ. Μὲ ἀφορμὴ αὐτὴ τὴ συνάντηση, ὅταν γύρισε στὴ Λειψία, ὁ Μπάχ συνέθεσε τὴν περίφημη «Μουσικὴ Προσφορά», τὴν ὁποία ἀφιέρωσε στὸν βασιλιά.

Τὰ γηρατειὰ τοῦ Μπάχ ὅμως βασανίστηκαν ἀπὸ μίᾱ σταδιακὴ ἀπώλεια τῆς ὁρασης. Εἶναι πιθανὸν ὅτι συντέλεσε σ' αὐτὸ ἡ

τεράστια προσπάθεια χιλιάδων ώρων που πέρασε διαβάζοντας και γράφοντας μουσική υπό τὸ φῶς τῶν κεριῶν. Ἔτσι στὰ τέλη τοῦ 1749, ἐγχειρίζεται ἀπὸ ἕναν διάσημο χειρουργό, τὸν Σέρ Τζὼν Ταϊήλορ (πού θὰ συμβάλλει στὴν ἀπώλεια τῆς ὄρασης τοῦ Χαϊντέλ δύο χρόνια ἀργότερα) καὶ βγαίνει τελείως τυφλός. Ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ πόνους τῶν ματιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν θλίψη τῆς τυφλότητάς του. Στὴν ὀπτική παραλυσία καὶ στὴ μόλυνση ποὺ ἀκολουθεῖ προστίθεται καὶ οἱ ζημιές μιᾶς ἐγκληματικῆς ιατρικῆς περιθαλψῆς. Καὶ ὅμως ἦταν κατὰ βάθος γαλήνιος. Ἡ ὑγεία του ἐπιδεινώθηκε γρήγορα. Πέθανε στὶς ἐννέα παρὰ τέταρτο, τὸ βράδυ τῆς 28ης Ἰουλίου 1750, στὰ ἐξηνταπέντε του, ἀφοῦ εἶχε ἀνακτήσει κατὰ περιέργο τρόπο τὴν ὄρασή του γιὰ λίγες ὥρες.

Στὸ τελευταῖο χορικό του, αἰσθανόμενος ὁ Μπάχ ὅτι ἔφτανε τὸ τέλος του, ἔδωσε τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο: *«Παρουσιάζομαι μπροστὰ στὸν θρόνο Σου»*. Ὁ Μπάχ εἶχε ζήσει μὲ βαθιὰ πίστη στὸ Θεό. Ἐγγραφε συχνὰ στὶς παρτιτούρες του *«Μόνο στὸ Θεὸ δόξα»* ἢ τὴν ἐπικύηση *«Ἰησοῦ, βοήθα με»*. Εἶχε δουλέψει σκληρά, μὲ ἐντιμότητα καὶ εὐθύτητα ὡς ἕνας ἀκούραστος τεχνίτης τῆς μουσικῆς, χωρὶς μεγάλες προσωπικὲς φιλοδοξίες. Ἡ ἐργασία καὶ ἡ χρησιμοποίηση τοῦ χρόνου ἦταν πάντοτε γι' αὐτὸν ἱερὸ καθήκον καὶ ἱερὸ προνόμιο συνδεδεμένο μὲ τὸν οὐράνιο προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ οἰκογένεια ἦταν τὸ καταφύγιό του (ἴσως νὰ εἶχε ἐπηρεαστεῖ κι ἀπ' τὸν πρόωρο θάνατο πολλῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του). Εἶχε ἀγαπήσει μὲ τρυφερότητα καὶ πίστη τὶς δύο γυναῖκες του, ποὺ μέσα στὴν ἱστορία τῆς ζωῆς του δρέθηκαν στὸ πλευρό του ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλη καὶ μὲ χαρὰ διέθετε συχνὰ χρόνο καὶ ἐνέργεια γιὰ τὰ παιδιά του, στὰ ὁποῖα μετέδιδε τὴν ἀγάπη καὶ τὴν πίστη του στὸν Θεό. Γενικά, ὑπῆρξε ἕνας ἄνθρωπος γαλήνιος, ἀπλός, τίμιος, εὐτυχισμένος καὶ σταθερὰ ἀγκυροβολημένος στὴ χριστιανικὴ πίστη του.

Θάφτηκε στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Ἰωάννη τῆς Λειψίας. Τὸ 1894 γίνεται ἡ ἐκταφὴ τῶν λειψάνων του, καὶ τὸ κρανίο του μεταφέρθηκε πρόσφατα στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Θωμᾶ.

Σύντομη ἀναφορὰ στὸ συνθετικὸ ἔργο τοῦ Μπάχ

Ὁ Μπάχ ἦταν συνθέτης τῆς πράξης. Τὰ περισσότερα ἔργα του γράφτηκαν ἐπειδὴ ὑπῆρχε ἀνάγκη -γιὰ νὰ δώσει στοὺς μαθητές του ὕλικὸ γιὰ ἐξάσκηση, γιὰ νὰ προσθέσει ἔργα στὸ ρεπερτόριο τῆς μαθητικῆς ὀρχήστρας, γιὰ τελετὲς γενεθλίων, γάμων, γιὰ κηδεῖες, ἀλλὰ βασικά γιὰ νὰ συνθέσει μουσικὴ γιὰ τὶς Ἀκολουθίες τῆς Λουθηρανικῆς ἐκκλησίας. Γνώριζε πολὺ καλὰ τὶς περιστάσεις στὶς ὁποῖες χρειαζόταν ἡ μουσικὴ του.

Καὶ ἦταν μία μουσικὴ ὅλη ἡ ζωὴ του, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὶς ὑπέρτατες ἀξίες τῆς ζωῆς, μία μουσικὴ-δοξολογία πρὸς τὸν Δημιουργό του, χωρὶς ἠθικὲς δυσαρμονίες ὅπως τοῦ ἄρrese νὰ ἐπαναλαμβάνει. Κανεὶς ἄλλος δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ζωγραφίσει καλύτερο ἀπὸ τὴν σύζυγό του στὸ ὑπέροχο χορικό, ποὺ μᾶς ἔχει ἀφήσει: *«Ἦταν ὁ θρησκευτικότερος ἄνθρωπος, ἀπ' ὅσους ἐγνώρισα. Ἡ θρησκεία ἦταν κάτι κρυμμένο μέσα του, ποὺ δὲν ἐρχόταν πάντοτε στὴν ἐπιφάνεια, ἀλλ' ἦταν ἐμπρὸς του καὶ ποτὲ δὲν ξεχνούσε»*.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν πίστη του στὸν Θεὸ ἀντλοῦσε τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀγάπη γιὰ δημιουργία. Δημιουργία ἀφιερωμένη στὸν Θεό. Κάθε νότα ἀφιερωμένη στὸν Θεὸ καὶ σὲ κανέναν ἄλλον, ἀκόμα κι ὅταν πρόκειται γιὰ κοσμικὴ μουσικὴ. Μὲ τὴν λειτουργικὴ του μουσικὴ -πού ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ συνθέτει γιὰ κάθε ἐορταστικὴ θρησκευτικὴ ἐκδήλωση- ἐλάμπρυνε καὶ ἐστόλισε τόσο σὲ καλλιτεχνικὸ ἐπίπεδο, ὅσο καὶ σὲ ἀριθμητικὸ πλοῦτο συνθέσεων τὶς Ἀκολουθίες τῆς ἐκκλησίας ποὺ ὑπηρετοῦσε (Λουθηρανικὴ). Αὐτὴ ἡ ἀφοσίωση στὴν ἐκκλησία του, φαίνεται νὰ διαπερνᾷ τὸ σύνολο

τῶν ἔργων του, ἀφοῦ ξεκινοῦσε κάθε σύνθεσή του προσευχόμενος.

Ὁ Μπάχ ὄχι μόνο ἔχει διαβάσει ἢ ἀντιγράψει ὅλη τὴ μουσικὴ ποὺ ἔπρεπε στὰ χέρια του, ἀλλὰ ἔχει ἀκόμα ἐντάξει στὸ ἔργο του τὶς φόρμες καὶ τὶς μελωδίες τῶν προκατόχων του καὶ τῶν συγχρόνων του. Δαθείστηκε θέματα ἀπὸ τοὺς Corelli, Legrenzi, Couperin, Albinoni, Vivaldi, Marcello, Telemann, ἢ ἔκανε μεταγραφὰς τῶν ἔργων τους (κυρίως τοῦ Vivaldi). Μέσα στὸ θαῦμα τῆς μεγαλοφυΐας του, ὅλα τὰ ἔργα τῶν συνθετῶν ποὺ ἐπεξεργάζεται γίνονται ἔργα δικὰ του. Ὅλα παίρνουν τὴ σφραγίδα του.

Τὸ ἔργο τοῦ Μπάχ εἶναι κατάληξη ὀκτῶ αἰώνων ἀντιθέσεων καὶ διαφορετικῶν μουσικῶν πολιτισμῶν ποὺ ἔχουν προηγηθεῖ. Εἶναι ἡ ἀξιοσημείωτη συγχώνευση καὶ τελειοποίηση ὅλων τῶν βασικῶν μορφῶν (styles): Ἡ ρυθμικὴ καὶ θεματικὴ ζωντάνια τῶν Ἰταλῶν, τὸ ὕψος καὶ ἡ χορευτικὴ φόρμα τῶν Γάλλων καὶ ἡ ἀντιστικτικὴ παράδοση τῶν Γερμανῶν εἶναι ὅλα μὲ ἀκρίβεια ἀφομοιωμένα μέσα σ' ἓνα ἰδίωμα μοναδικὸ καὶ ἀπόλυτα πρωτότυπο γιὰ τὸν ἁρμονικὸ πλοῦτο, γραμμικὴ (μελωδική) ἀκεραιότητα, ἐκφραστικὴ ἔνταση, ποικιλία ἡχοχρωμάτων, δομικὴ μεγαλοπρέπεια καὶ τεχνικὴ ἐπιδειξίότητα.

Τὰ βασικὰ στοιχεῖα ποὺ ἐξασφαλίζουν στὸ ἔργο τοῦ Μπάχ τὴν παγκοσμιότητά του εἶναι, ἀπὸ τὴ μία πλευρὰ ὁ πολυφωνικὸς κυρίως χαρακτήρας τοῦ μεγαλοφυοῦς δημιουργοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ διαρκὴς παρουσία τοῦ λουθηρανικοῦ χορικοῦ. Χορικὸ καὶ πολυφωνία εἶναι τὰ κυρίαρχα στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ ἔργου, ποὺ ἀποτελεῖ τὴ σπουδαιότερη συνθετικὴ ἐργασία στὴν ἱστορίᾳ τῆς μουσικῆς.

Ἡ περιεκτικότητά στὴν ἐπεξεργασία ἑνὸς βασικοῦ θέματος ἢ μοτίβου στὰ ἔργα τοῦ Μπάχ, ὁδηγοῦν στὴν κατασκευὴ συνθέσεων ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ συνοχῆς. Ἐπέτυχε ἀφ' ἑνὸς τὴν ἐνότητα, προικίζοντας κάθε μέρος (movement) μὲ ὁλοκληρω-

τικὰ συνεπῆ ἀνάπτυξη συγκεκριμένης τεχνικῆς καὶ χαρακτήρα (ὕφους) -δηλαδή, καταπιάνεται μὲ μία μόνο ἰδέα σὲ κάθε μέρος (doctrine of affections)- καὶ ἀφ' ἑτέρου, δημιούργησε τὴν διαφορετικότητα, συνδυάζοντας τὰ πιὸ ἀντίθετα σὲ χαρακτήρα μέρος, μέσα σὲ μία σύνθεση. Μία ἄλλη συνθετικὴ πτυχὴ τοῦ Μπάχ εἶναι, ὁ μεταφυσικὸς συμβολισμὸς μέσα ἀπὸ τοὺς ἀριθμούς. Ἀντικαθιστώντας μὲ ἀριθμούς τὰ γράμματα τῆς ἀλφαβήτου καὶ μέσα ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα ποὺ ἐβγαίνουν, ἔθετε τὶς βάσεις γιὰ πολλὰς συνθέσεις του.

Ἐν κατακλείδι, συγχωνεύοντας παραδοσιακὰ καὶ σύγχρονες μουσικὲς φόρμες τῆς ἐποχῆς του, ὁ Μπάχ, μὲ τὴν ἐξαιρετικὴ παιδεία ποὺ εἶχε, ἔφερε σὲ πλήρες μεσορράνημα τὴν πολλαπλὴ ποικιλία τῆς Μπαρόκ περιόδου καὶ κληροδότησε στὶς ἐπερχόμενες γενιὲς μία συνολικὴ γνώση τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς. Μιᾶς μουσικῆς τόσο ἀναγκαίας, ἰδιαίτερα στὴ σημερινὴ ἐποχὴ μας, ποὺ ἀκούγοντάς την μᾶς κάνει νὰ αἰσθανόμαστε ψυχικὰ πιὸ μεγάλοι καὶ τὸν κόσμον πιὸ ἁρμονικόν.

Τελειώνοντας, θὰ ἤθελα συνοπτικὰ καὶ κατὰ εἶδος, νὰ ἀναφέρω τὴν πλούσια ἐργογραφία τοῦ μεγάλου αὐτοῦ μουσικοῦ:

Ἐκκλησιαστικὴ Μουσική:

Οἱ πάνω ἀπὸ 300 ἐκκλησιαστικὲς Καντάτες του -διευθετημένες σὲ πέντε κύκλους γιὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἔτος- ἀριστουργήματα τῆς μουσικῆς Τέχνης, ἐκφράζουν στὸν καλύτερον βαθμὸ τὴ βαθιὰ του θρησκευτικότητα. Δυστυχῶς, ἀπ' αὐτὲς σώζονται περίπου 200.

Στὰ ἄλλα χορωδιακά του ἔργα περιλαμβάνονται ἀρκετὲς Λειτουργίες (μία μεγάλη σὲ οἱ ἐλάσσονα), ἓνα Μαγκνίφικατ (Magnificat), τέσσερα Πάθη -Κατὰ Ἰωάννην (1723), Κατὰ Ματθαῖον (1729), Κατὰ Μάρκον (χαμένο) καὶ κατὰ Λουκᾶν (ἀμφίβολος γνησιότητος)- ὁρατόρια καὶ μετέτα.

Κοσμικὴ Μουσικὴ - Καντάτες:

25 κοσμικὲς Καντάτες

Μουσική για ἐκκλησιαστικό ὄργανο:

144 Κοράλ, 6 Σονάτες, 6 Κοντσέρτα, Πρελούδια καὶ Φοῦγκες, Τοκκάτες, μιὰ μεγάλη Passacaglia (τὸ ἀριστούργημα τῆς μουσικῆς γιὰ Ὅργανο).

Ὁρχηστρική μουσική:

6 «Βραδεμβουργία» Κοντσέρτα (τὰ ἀφιέρωσε στὸν Christian Ludwig von Brandenburg), 4 «Σουίτες γιὰ ὀρχήστρα», καὶ ἀρκετὰ Κοντσέρτα γιὰ τσέμπαλο καὶ ἄλλα ὄργανα.

Μουσική Δωματίου:

Πολλὲς Σονάτες π.χ. γιὰ φλάουτο καὶ τσέμπαλο, γιὰ βιολί καὶ τσέμπαλο, κ.λ.π.

Μουσική γιὰ τσέμπαλο ἢ κλαβσεέν:

Πρελούδια καὶ Φοῦγκες, 6 ἀγγλικὲς καὶ 6 γαλλικὲς Σουίτες, Παραλλαγές, Φαντασίες.

Μουσική γιὰ σόλο ὄργανα:

6 Σονάτες καὶ 6 Παρτίτες γιὰ βιολί, 6 σουίτες γιὰ βιολοντσέλλο, καὶ μιὰ Σονάτα γιὰ φλάουτο.

Μουσική ποὺ γράφτηκε καταφανῶς γιὰ κάποιον συγκεκριμένο σκοπὸ:

«Τὸ καλὰ συγκεκριμένο κλειδοκίμβαλο (48 Πρελούδια καὶ Φοῦγκες, σὲ δύο τόμους), «Ἡ Μουσική Προσφορά» (φλάουτο, βιολί, μπάσο κοντίνουο), καὶ τὸ θαυμάσιο κύκνειο ἄσμα του «Ἡ Τέχνη τῆς Φοῦγκας» (17 Φοῦγκες καὶ 4 Κανόνες πάνω στὶς παραλλαγές τοῦ ἴδιου θέματος): ἔργο ἡμιτελὲς κι ὄχι ἐνορχηστρωμένο.

Σημείωση: Τὰ γράμματα BWV, ποὺ συναντῶνται ὡς ἀρίθμηση σὲ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Μπάχ, εἶναι τὰ ἀρχικὰ τῶν λέξεων Bach - Werke - Verzeichnis, (Κατάλογος Ἔρ-

γων τοῦ Μπάχ) ποὺ συνέταξε ὁ Γερμανὸς μουσικολόγος Βόλφγκανγκ Σμίντερ (Wolfgang Schmieder, 1901-1973), τὸ 1950.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Χ. ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Βιβλιογραφία:

- Ἀμαραντίδης, Ἀμάραντος: Μορφολογία τῆς μουσικῆς Κ. Παπαγεωργίου - Χ. Νάκας, 1990.
Bach, Anna Magdalena: Τὸ μικρὸ χρονικὸ. Νεφέλη, 1990. Δαμασκός, 1985.
Bekker, Theodore: Pocket Manual of Musical Terms. Schirmer Books, 1995.
Βασιλειάδης, Στέφανος: Γιὰ τὴ Μουσική. Citibank, 1984.
Bekker, Paul: Ἡ ὀρχήστρα. Νεφέλη, 1989.
Bernstein, Leonard: The Joy of Music. Anchor Books, 1994.
Boyd, Malcolm: Bach. J. M. Dent, 1983.
De Cande, Roland: Λεξικὸ τῶν Συνθετῶν. Gutenberg, 1987.
Geiringer, Karl. J. S. Bach: The Culmination of an Era. Oxford University Press, 1966.
Holoman, D. Kern: Βραδιὲς μὲ τὴν Ὁρχήστρα. Fagotto, 1998.
Hughes, James: The Larousse Desk Reference. Larousse, 1995.
Jourdain, Robert: Music, the Brain, and Ecstasy. Morrow, 1997.
Κανελλόπουλος, Παναγιώτης: Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος. Δ. Γιαλλεῆς, 1976.
Κουλουμπαρίτση, Ἑλένη: Ὅταν ἡ εὐλάβεια γίνεται τραγούδι... Δαμασκός, 1993.
Μαστρογιαννόπουλος, Ἡλίας: Μεγάλοι Δημιουργοί. Ζωή, 1978.
Michels, Ulrich: Ἀτλας τῆς μουσικῆς. Φ. Νάκας, 1994.
Poultney, David: Studying Music History, Prentice Hall, 1996.
Raijas, Reima: Συνοπτικὸ λεξικὸ ὄρων τῆς Κλασικῆς Μουσικῆς. Φ. Νάκας, 1996.
Venditti, Rodolfo: Μικρὸς ὁδηγὸς στὴ μεγάλη μουσική. Στάχυ, 1994.
Westrup, Jack A.: Bach Cantatas. Ντο-Ρε-Μι, 1995.

PAUL CLAUDEL (1864-1955)

ΣΤΟΥΣ ΛΕΠΡΟΥΣ ΤΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ «ΣΑΙΝ-ΛΟΥΪ»

Πῶς ἔρχεσαι, Χάρη τοῦ Θεοῦ;
'Απὸ τῆ θύρα ἢ ἀπὸ τὸ παραθύρι,
'Απὸ τ' ἄφτια ἢ ἀπὸ τὰ μάτια,
'Ἡ τάχα ἀπ' τὸ ὑπόγειο,
'Απὸ αὐτὸ τὸ μισοξέχειλο πηγάδι
'Ὅπου ἡ ἀλήθεια κατοικεῖ πρῶι και βράδυ;

"Ενας τυφλὸς μήπως καὶ εἶσαι,
"Ενας νεκρὸς μισοαναστημένος,
Ποὺ τὸν τοῖχο καὶ τὴ σκάλα ψηλαφεῖ,
Καὶ γυρεῦει ἀναγνώριση, ὀρισμένως;
Αὐτὸ τὸ δειλὸ δῆμα καὶ τὸ λιγοστό;
'Ἡ Χάρη μήπως εἶσαι πού 'ρχεται ἀπὸ τὸ Θεό;

Πῶς ἔρχεσαι, Χάρη τοῦ Θεοῦ;
Τί νὰ κρατᾷς στὸ χέρι σου γιὰ πές μας;
"Ενα διάδημα, μήπως, ἀκριδὸ,
"Ενα στεφάνι ἢ κάτι πιὸ φανταχτερὸ
'Ενάντια στὸ κακὸ ποὺ μᾶς ἐλκύει.
Μήπως τὸ μύρο εἶσαι, τὸ φάρμακο
Μήπως λίγα εἶσαι λουλούδια, λίγοι καρποὶ
'Απὸ τοῦ Παραδείσου τὴν εἰδή.

Μήπως εἶσαι τὸ ροδάκινο καὶ τὸ σταφύλι;
"Ἡ μήπως πιὸ ἀπλὰ τὸ δροσερὸ εἶσαι τὸ νεράκι
"Ενα μεγάλο ποτήρι, γεμάτο ὀλόδροσο νερὸ
"Ενα, μ' ὀλόδροσα ρόδα, μπουκετάκι,
'Ἡ ὑπόσχεση ἐτούτη μιᾶς κάποιας εὐτυχίας
Ποὺ κάνει νὰ χτυπᾷ ἡ καρδιά μας!
Τί κρατᾷς, γιὰ πές το μας, στὸ χέρι;
Μήπως τῆς αὐγῆς κρατᾷς τὸ ἀστέρι;
Πῶς φτάνεις, Χάρη τοῦ Θεοῦ γλυκιά;
Φτάνω μοῦ 'πε αὐτὴ με τὴ φωτιά!

Τούτῃ ἡ πόρτα εἶν' ἀπόμακρη πολὺ!
Αὐτὸς ποὺ μ' ἔστειλε νὰ ψάξω νὰ τὸν βρῶ
Ξέρω πῶς εἶν' καλὰ κρυμμένος.
Τὴν ἄδειά του ἂν περιμένω νὰ μοῦ δώσει
Θὰ τὴν εἶχα ἀφοῦ θὰ 'χε ξεμερώσει.
Αὐτὸς ὁ ξένος ποὺ δὲν ἔχει προσκληθεῖ
'Αμέσως, με τὴ δύναμή του ὅλη
Πέρασμα καὶ δίοδο μᾶς ἀνοίγει,
Καὶ τόσο τὸ χειρότερο γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ του!

Πῶς ἔρχεσαι, Χάρη τοῦ Θεοῦ;
Μοῦ εἶπε: Ἔρχομαι μὲ τῇ φωτιά
Κι εἶπε ἀκόμα: Ἔρχομαι μὲ τὸ λυχνάρι!
Τὸ δαυλὸ ἔρχομαι νὰ δάλω
Στὸ σπίτι μέσα τὸ μεγάλο!

Πῶς ἔρχεσαι, Χάρη τοῦ Θεοῦ;
Μοῦ εἶπε: Μὲ τὸ κρῦο τὸ νεράκι!
Μ' ἓνα, μ' ὁλόδροσα ρόδα, μπουκετάκι!
Τὸ σπίτι ὁλάκερο θρίσκειται μὲς στὴ φωτιά!
Ἐσὺ ὅμως, παιδάκι μου, νὰ μὴ φοβάσαι!
Γιατ' εἴμ' ἐγὼ μαζί σου, κι εἶμαι ὁ Κύριός σου.
Κι ἐσὺ στὴν ἀγκαλιὰ μου πάντα θά 'σαι.
Ἐδῶ ποὺ θρίσκεσαι, ἐδῶ πέρα εἶμαι κι ἐγὼ
Παιδί μου, πόσο ὑποφέρεις, ἐσὺ κλαῖς
Καθὼς ἐγὼ τὴν καρδοῦλα σου φιλῶ!

Ἄκου τοῦτο τὸ λόγο μου, πανάλαφρο σὰ χνοῦδι:
Αὔριο θὰ γενεῖς ἓν' ἀγγελουδί!
Τὸ σπίτι ἐτοῦτο τὸ φτωχό, τόσο τὸ χειρότερο γιὰ σένα
Λιγάκι ἂν τὸ λογιᾶσω, θά 'ναι στὰ γκρεμισμένα!
Αὐτὸς ὁ Θεὸς ποὺ 'ναι μαζί σου, τοῦτος ὁ ἀδερφός,
Δὲν τὸν ἔχεις πληρώσει καὶ δὲν εἶναι ἀκριβός.
Εἶμαι ἡ φωτιά! Κι ὅποιος μ' ἔχει ἀγγίσει
Πρέπει νὰ τὸ 'νιώσει πόσο τὸν ἔχω πυρπολήσει.
Εἶς' ἓνα θῦμα, ὁλοκαύτωμα ζωντανό,
Ἐπαψες τάχα νὰ 'σαι παιδί μου ἀληθινό;
Παιδί μου, καὶ μάλιστα μονάκριβο παιδί μου!
Κι ἂν ἀκόμα τὸ χιτῶνα σου τὸν ἔχω ἀφαιρέσει,
Σὲ τί θὰ σοῦ χρησίμευε τοῦτος ποὺ σοῦ 'χω φορέσει;

Κάτι γεννιέται, ἀρχίζει τώρα κάτι ἄλλο!
Μέσα σου ἀρχίζει νὰ θγαίνει ἓνα ρόδο μεγάλο!

Πῶς ἔρχεσαι, Χάρη τοῦ Θεοῦ;
Μοῦ εἶπε: Ἔρχομαι μὲ τῇ φωτιά!
Κι ἀκόμα εἶπε: Μὲ τ' ὁλόδροσο νεράκι!
Μ' ἓνα, μ' ὁλόδροσα ρόδα, μπουκετάκι!

Παρίσι, 20 Φεβρ. 1938
Ἀπὸ τὰ «Ἀκτινοβόλα Πρόσωπα»

Μετάφραση: Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

ΤΑ ΟΙΚΟΤΡΟΦΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μιά συγκινητική εκδήλωση

Με τη συμπλήρωση 50 ἐτῶν (1949-1999) τῶν Φοιτητικῶν Οἰκοτροφείων, ἀρρένων καὶ θηλέων, ὁ «Ἀπόστολος Παῦλος» στὴ Θεσσαλονίκη, πραγματοποιήθηκαν δύο συναντήσεις Οἰκοτρόφων ποὺ πέρασαν ἀπὸ αὐτά, στίς 20-6-1999 τῶν γυναικῶν καὶ στίς 27-6-1999 τῶν ἀνδρῶν. Ἦταν μιὰ ἐκδήλωση πνευματικῆς ἐπικοινωνίας, χαρούμενη καὶ συγκινητική, γιατί ἀρκετοὶ καὶ ἀρκετές, ἐπιστήμονες μαχόμενοι ἀκόμη, ἢ ἄλλοι ἤδη συνταξιούχοι, εἶχαν νὰ ἰδωθοῦν ἀπὸ τότε ποὺ πῆραν τὸ πτυχίο. Ἐσφιξαν τὰ χέρια, ἀγκαλιάστηκαν, φιλήθηκαν, συγκινήθηκαν καὶ εἶπαν πολλὰ κατ' ἰδίαν καὶ στὴν ἐδῶτια δεξίωση-συγκέντρωση, καὶ κατὰ τὸ γεῦμα. Βέβαια γέλασαν καὶ ἀλληλοπειράχτηκαν καὶ γιὰ τὴν ἐμφάνισή τους, γιατί ὁ ἀνελέητος, ὁ ἀδυσώπητος χρόνος δὲν χαρίζεται σὲ κανέναν. Ὅμως μπορεῖ νὰ μὴν ἦταν ὥραϊες καὶ ὥραιοι ὅπως τὸ 1949 καὶ στὴ συνέχεια, εἶχαν ὅμως τώρα, τὸ ἐβλεπε καθαρά, μιὰ μεγαλύτερη ἐσωτερικὴ ὁμορφιά καὶ ὠριμότητα. Ὑπῆρχε ἡ γνώση ἀπὸ τὴν ἐμπρακτικὴ ἐφαρμογὴ στὴ ζωὴ τῆς ἐπιστήμης ποὺ σπούδασαν, καὶ τὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὸν χριστιανικὸ ἀγῶνα τους γιὰ προσφορὰ στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία. Ἦξεραν τώρα πὼς ὅλη αὕτὴ ἡ ὑπόθεση τῆς χριστιανικῆς κινήσεως δὲν ἦταν μιὰ οὐτοπία, ἀλλὰ μιὰ ζωντανὴ πνευματικὴ πραγματικότητα, παρὰ τὰ λάθη ποὺ διαπράχθηκαν.

Ἀκούστηκαν στὴ συνάντηση ἐνδιαφέρουσες σύντομες εἰσηγήσεις, ἐγιναν τοποθετήσεις, διήγηση ἀναμνήσεων ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν Οἰκοτρόφων, γιὰ τοὺς διευθυντὲς τοῦ Οἰκοτροφείου, θυμηθῆκαμε ὥραϊα ἀνέκδοτα τοῦ Διευθυντῆ τοῦ Οἰκοτροφείου, τοῦ

αἰμίνηστου Ἀθανασίου Φραγκοπούλου ποὺ ἦταν μὲν ἀσύστηρος, εἶχε ὅμως μαζί μὲ ἀριστα διοικητικὰ προσόντα καὶ ἀπέραντη ἀγάπη γιὰ ὅλους τοὺς Οἰκοτρόφους.

Διαβάστηκαν ἐπίσης καὶ ἐπιστολὲς αὐτῶν ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ ἔλθουν μὲ καλὰ μόνο λόγια γιὰ τὸ Οἰκοτροφεῖο, γεμάτα ἀπὸ νοσταλγία γιὰ τὰ ὥραϊα ἐκεῖνα χρόνια. Ἐγινε καὶ μνημόσυνο-προσκλητήριο αὐτῶν ποὺ ἤδη ἀναχώρησαν γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι. Πολὺ καλὴ ἦταν ἡ εἰσήγησις τοῦ κ. Χρ. Κεραμάρη, Θεολόγου, ποὺ ἀναφερόταν στὸ ἱστορικὸ ἴδρυσις τοῦ Οἰκοτροφείου Θεσσαλονίκης μέχρι τὸ 1949.

Ἦταν καλὸ καὶ τὸ ποίημα τοῦ Ἰατροῦ Βασ. Κουτσιμπέλα γιὰ τὸν Ἀθανάσιο Φραγκόπουλο.

Ἡ δική μου εἰσήγησις ἀναφερόταν στὴ συμβολὴ τοῦ Οἰκοτροφείου στὸ ἐκπαιδευτικὸ ἔργο στὴν ἀρχὴ τοῦ 20οῦ αἰῶνα καὶ στὸ δεύτερο μισό του.

Κατὰ τὴν ἐνοπλὴ περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα καὶ μέχρι τὸ 1912, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις μερίμνησε μὲ μεγαλύτερη ἐνταση γιὰ τὴν καλὴ λειτουργία τῶν σχολείων στὴν Τουρκοκρατούμενη Μακεδονία, ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ ἀρπάξουν οἱ Βούλγαροι. Παράλληλα ἐνδιαφέρθηκε ζωερὰ καὶ γιὰ τὴν ἑλληνοπρεπεῖ μὲ μὲν πρῶτον καὶ περὶ παιδιῶν ἀνδρῶν ποὺ ἔπεσαν στὴ Μακεδονία ἢ δολοφονήθηκαν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἢ διακρίθηκαν γιὰ τὴν ἐθνικὴ δράση τους, ἰδρύοντας γι' αὐτὰ Οἰκοτροφεῖα¹. Τέτοια Οἰκοτροφεῖα λειτούργησαν στὰ Γιαννιτσά^{2,3}, Ἐδεσσα^{2,4}, Στρώμνιτσα καὶ Γευγελή² (αὐτὲς οἱ δύο ἑλληνικώτατες πόλεις εἴμεναν ἐκτὸς Ἑλλάδος μὲ τὴ συνθήκη

του Βουκουρεστίου 1913), Σέρρες², 'Αλυστράτη², και άλλες πόλεις της Μακεδονίας και της Θράκης, τὰ ὅποια πρόσφεραν στέγη, τροφή, ἐνῶ μέσα σ' αὐτὰ λειτουργοῦσε καὶ τὸ σχολεῖο. Στὴν Ἀθήνα μὲ πρωτοβουλία κυρίως τῆς Ναταλίας, συζύγου-χήρας τοῦ Παύλου Μελά (ὁ ὑπολοχαγὸς Παῦλος Μελάς σκοτώθηκε στὴ Στάτιστα, σημερινὸ Μελά, στὴν ἀρχὴ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα, στὶς 13-10-1904 καὶ ὁ θάνατός του συγκλόνισε τὸ Πανελλήνιο), λειτούργησε τὸ Μακεδονικὸ Οἰκοτροφεῖο μετονομασθὲν ἀργότερα σὲ «Ἐθνικὸν Οἰκοτροφεῖον», ἐπίσης γιὰ τέκνα θυμάτων τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα «...*ἡ προσηνεγκώτων τῇ περιμαχήτῳ χώρᾳ πολλὰς καὶ ποικίλας ὑπηρεσίας...*» Τὸ Ἐθνικὸν Οἰκοτροφεῖον πρόσφερε στέγη καὶ τροφή καὶ οἱ Οἰκότροφοι φοιτοῦσαν σὲ Σχολεῖα, στὴν Ἀκαδημία καὶ στὸ Πανεπιστήμιο, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔγιναν ἐκπαιδευτικοί, ἀξιωματικοί, ἱατροί, δικηγόροι, πολιτικοί⁵.

Στὴ Θεσσαλονίκη λειτούργησαν ἐπίσης μὲ δαπάνες τοῦ Κράτους, Οἰκοτροφεῖα γιὰ σπουδαστὲς καὶ σπουδάστριες τοῦ Διδασκαλείου, πὺν διακρίνονταν γιὰ τὴν ἐπιμέλειά τους, γιὰ τὴν προέχουσα θέση καὶ ἐθνικὴ δράση τῶν γονέων τους, ἡ ἦσαν παιδιὰ θυμάτων τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα. Δεκάδες αὐτῶν ἔγιναν δάσκαλοι, δασκάλες, νηπιαγωγοί, καὶ ἐστάλησαν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ κράτος σὲ Κοινότητες τῆς σκλαβωμένης Μακεδονίας, ὅπου δίδαξαν στὰ μικρὰ Ἑλληνόπουλα ὄχι μόνον ἀνάγνωση καὶ ἀριθμητικὴ, ἀλλὰ κυρίως τὰ γράμματα τῆς Πατρίδος⁶.

Μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον, ἡ Χριστιανικὴ Κίνησις πὺν δημιουργήσε ἡ Ἀδελφότης Θεολόγων ἡ «ΖΩΗ», ἵδρυσεν στὴ Θεσσαλονίκη τὰ φοιτητικὰ Οἰκοτροφεῖα ὁ «Ἀπόστολος Παῦλος» (τὸ ἀρρένων Ἀγίας Σοφίας 38, καὶ τὸ θηλέων στὴν συν. Ἀγία Τριάδα), μὲ λογικὰ τροφεῖα, κυρίως ἀπὸ παιδιὰ τῶν Καθηγητικῶν Σχολείων καὶ τῶν Μαθητικῶν Χριστιανικῶν Ὁμάδων (Χ.Μ.Ο), καὶ κατὰ κανόνα ἀριστούχους.

Στόχος ἦταν, μέσα στὸ πολιτισμένον καὶ χριστιανικὸ περιβάλλον τοῦ Οἰκοτροφείου μὲ διδλιοθήκη καὶ πολλὰς εὐκαιρίες πνευματικῆς καταρτισμοῦ, νὰ προετοιμάσει ἀνδριανούς ἐκπαιδευτικούς καὶ ἄλλους ἐπιστήμονες μὲ ἐλληνορθόδοξον φρόνημα καὶ κοσμοθεωρίαν, οἱ ὅποιοι θὰ μεταφέρουν τὸ χριστιανικὸ μήνυμα σ' ὁλόκληρην τὴν πατρίδα μας, τὴν τραυματισμένη καὶ ταλαιπωρημένη ἀπὸ δύο καταστροφικοὺς πολέμους, τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον, καὶ τὸν συμμοριτοπόλεμον, ἡ ὅπως τὸν βάφτισαν ἀργότερα ἐμφύλιον. Ἄν ρωτήσῃς θὰ ἀπαντήσουν οἱ περισσότεροι εὐθέως, ὅτι καλύτερα πὺν δὲν ἐπικράτησαν τὸ 1946-49, γιὰτὶ καὶ ἡ Ἑλλάδα θὰ εἶχε τὴν οἰκτρὴ τύχη τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν μέχρι τὴν κατάρρευσή τους τὸ 1989, χωρὶς ἀκόμη νὰ ἔχουν συνέλθει.

Τί νὰ πρωτοθυμηθεῖ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ὡραίους πνευματικούς ἀγῶνες τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως (ΧΦΕ) τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἀγωνιστικοῦ ἔπους τῆς Χριστιανικῆς Κινήσεως. Πρῶτὴ ἡ ΧΦΕ στὴν προσπάθεια νὰ κυκλοφορήσῃ εὐρέως καὶ νὰ φθάσῃ σὲ κάθε Ἑλληνα «*Ἡ Διακήρυξις τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων*»⁷ καὶ ἡ «Δήλωσις» τὴν ὁποίαν ὑπογράφουν 180 Ἐπιστήμονες, κυρίως τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, Καθηγητὲς οἱ περισσότεροι τῶν Πανεπιστημίων μας καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβείου Πολυτεχνείου, ἀλλὰ καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Ἀλήθεια πόσο ἐπὶκαιρὴ εἶναι ἡ «*Διακήρυξις*» καὶ σήμερα, μετὰ 50 χρόνια, καθὼς ἀρχίζει ἡ 3ῃ χιλιετία... Πρωτοστατεῖ ἡ ΧΦΕ καὶ στὴ διάδοση τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες», τοῦ ἐπισήμου ὀργάνου τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων (ΧΕΕ), μὲ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ἀρθρα, Ἐπιστημονικά, Φιλοσοφικά, Ἱστορικά, Κοινωνικά, γιὰ τὰ Γράμματα καὶ τὸν Πολιτισμό, ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς Χριστιανικῆς Κοσμοθεωρίας⁸. Ἐπίσης δοθεῖν πρῶτον μὲ προσωπικὴ ἐργασία μελῶν τῆς «*στὸ δέμα τοῦ ἐπαναπατριζοῦ*», στὴν ἐκφόρτωση τῶν δεμάτων ἀπὸ τὸ πλοῖο (ἀρματαγω-

γός), και στην προώθησή τους στα θύματα του συμμοριτοπολέμου.

Εκεί όμως πού η ΧΦΕ κάνει έντονα αίσθητή τη δράση της είναι οι «Διαλέξεις Χριστιανικού Πολιτισμού» με έκλεκτους όμιλητές, κάθε Τετάρτη στην αίθουσα του «Αποστόλου Παύλου», Ἀγίας Σοφίας 38, πού ήταν πάντα κατάμεστη από φοιτητές και φοιτήτριες του ΑΠΘ και Σπουδάστριες τῆς Ἀκαδημίας.

Όμως ἡ ΧΦΕ βρίσκεται στην πρώτη γραμμή και τῶν ἐκδηλώσεων ὑπὲρ τῆς Κύπρου. Τότε ὁ ἀγώνας γινόταν για τὴν Ἑνωσι τῆς Κύπρου μὲ τὴν Μητέρα Ἑλλάδα, ἀλλὰ οἱ κακοὶ χειρισμοί, ἡ κυνικότης τῶν «φίλων» μας καὶ ἡ ἐισβολὴ τοῦ Ἀττίλα τὸ 1974, ὁδήγησαν τὸ Κυπριακὸ στὴ σημερινή ἀπαράδεκτη κατάσταση. Ἐνδεικτικὴ εἶναι καὶ ἡ σχετικὴ ἐπιστολὴ τῆς Ἐθναρχίας Κύπρου, μὲ ἡμερομηνία Λευκωσία 9-4-1955, τὴν ὁποία ὑπογράφει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος (ὑπογράφει μὲ κόκκινη μελάνη), πρὸς τὸν κ. Τιμόθεον Τιμοθεάδην, Ἀ΄ Γραμματέα τῆς ΧΦΕ Θεσσαλονίκης, Ἀγίας Σοφίας 38. «*Μετὰ θαθείας συγκινήσεως ἀνεγνώσαμεν τὸ πατριωτικὸν Ψήφισμά σας, δι' οὗ διαδηλοῦτε τὴν ἀλληλεγγύην μελῶν τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως Θεσσαλονίκης εἰς τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν ἀγῶνα. Ἡ Ἑλληνικὴ Κύπρος ἀποβλέπουσα μετ' εὐγνωμοσύνης εἰς τὴν τοιαύτην συμπαράστασίν σας διερμηνεῖ δι' ἡμῶν τὰ αἰσθήματα ἐκτιμῆσεως καὶ ἀγάπης τῆς.*

» *Ἐν Χριστῷ Εὐχέτης τὸ Κύπρου Μακάριος (ὑπογραφή μὲ κόκκινο μελάνι).*

Καὶ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθεῖ ὅτι ψυχὴ τῆς ΧΦΕ ἦταν οἱ Φοιτητὲς καὶ Φοιτήτριες τῶν Οἰκοτροφείων «ὁ Ἀπ. Παῦλος».

Στὴ συνάντησι τῆς Θεσσαλονίκης στίς 20-6-99, ἄνω τῶν 300 ἐπιστημόνων, ἀνδρῶν

καὶ γυναικῶν, κοινὴ ὑπῆρξε ἡ διαπίστωση, ὅτι ἀσφαλῶς μοναδικὴ ἀποστολὴ καὶ πρωταρχικὸς στόχος τῆς χώρας μας στὸν νῆο αἰῶνα δὲν εἶναι μόνον νὰ μποῦμε στὴν ΟΝΕ (Οἰκονομικὴ Νομισματικὴ Ἑνωσι).

Ὅπως πρὶν 20 περίπου αἰῶνες ἡ Εὐρώπη δι' ἄνδρὸς Μακεδόνος ζητοῦσε πνευματικὴ βοήθεια ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ «*διαδὰς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν*» (Πράξ. 16, 9), ἔτσι καὶ σήμερα, στὴν ἀρχὴ τοῦ 21ου αἰῶνα, ἡ γηραιὰ ἡπειρος μαστιζόμενη ἀπὸ μεγάλη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ κρίσι καὶ ἰδεολογικὴ σύγχυσι, ἔχει καὶ πάλι τὴν ἀνάγκη τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς, πού κράτησε ἀνόθευτη τὴν Χριστιανικὴ Πίστι, τὸ Εὐαγγέλιο τῆς Ἀγάπης.

Δρ. ΤΙΜΟΘΕΟΣ Ι. ΤΙΜΟΘΕΑΔΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ἐγγραφο τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενίου Θεσσαλονίκης πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐσωτερικῶν μὲ θέμα: «Οἰκοτροφεία», τὴν 1/5/1906. Φ. 1906/Α/23. Διάφορα Θεσσαλονίκης. Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν.
2. Οἰκοτροφεία Ἐσωτερικοῦ: Γενιτσῶν, Βοδενῶν, Στρωμνίτισης, Γευγελῆς, Σερρών, Ἀλιστράτης, Πετρίτισης Φ.1912/ΑΑΚ/Γ' Ἱστορικὸ ΑΥΕ.
3. Τιμοθεάδης Τιμόθεος: Τὸ Οἰκοτροφεῖο Γενιτσῶν (Γιαννιτσῶν), σελ. 239-250 εἰς: Ἡ Παιδεία στὸν Καζὰ Γιαννιτσῶν, 1870-1912, σελίδες 290, Θεσσαλονίκη 1998.
4. Τιμοθεάδης Τιμόθεος: Τὸ Οἰκοτροφεῖον Βοδενῶν (Ἐδέσσης), Ἐφημερίδα «Ἐδεσσαϊκή», 16/4-23/4/1994, Ἐδεσσα.
5. Τιμοθεάδης Τιμόθεος: Ἑλληνικὸ Οἰκοτροφεῖον Ἀθηνῶν. Ἐφημερίδα «Ἐδεσσαῖος», Ἰούλιος 1997, Ἐδεσσα.
6. Τιμοθεάδης Τιμόθεος: Ἑλληνικὸ Οἰκοτροφεῖο Θηλέων Θεσσαλονίκης 1906. Ἀνακοίνωσι στὸ ἸΘ' Πανελλήνιο Ἱστορικὸ Συνέδριο τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρείας, 29-31 Μαΐου 1998. Θεσσαλονίκη (ΑΠΘ).
7. Διακήρυξι Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, σελ. 207, Ἀθῆναι 1946.
8. «Ἀκτίνες», Μηνιαῖον περιοδικόν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ν. ΚΑΚΟΥΡΗΣ

Με θαύτατη θλίψη, ένας μεγάλος αρι-
θμός φίλων και συναδέλφων του και σύ-
σσωμη ή ελληνική και ευρωπαϊκή δικαστική
ήγεσία προσήλθαν στο νεκροταφείο του Π.
Φαλήρου την 27ην Μαρτίου έ.ε. για να
άπευθύνουν τον ύστατο χαιρετισμό στον
Κωνσταντίνο Κακούρη.

Παρόντες, με έπικεφαλής τον ύπουργό
της Δικαιοσύνης, οί Πρόεδροι του 'Αρείου
Πάγου και του Συμβουλίου της 'Επικρα-
τείας και από το Δικαστήριο τών Ευρωπαϊ-
κών Κοινοτήτων (Δ.Ε.Κ) ο Πρόεδρος αϊτού
κ. Gil Carlos Rodriguez Iglesias και ο
Γενικός Εισαγγελέας κ. Γ. Κοσμάς.

Η 'Ακαδημία 'Αθηνών, της οποίας ο Κ.
Κακούρης ύπῆρξεν άντεπιστέλλον μέλος,
έκπροσωπήθηκε από τόν 'Ακαδημαϊκό κ.
'Αριστόδουλο Μάνεση πού κατέθεσε στη
σorra του δάφνινο στεφάνι.

'Επικηδείους έξεφώνησαν ο Πρόεδρος
του ΣτΕ κ. Χρ. Γεραῖης, ο Πρόεδρος του
Δ.Ε.Κ. κ. Iglesias, ο Γενικός Εισαγγελέας
του Δ.Ε.Κ. κ. Γ. Κοσμάς, οί 'Ομ. Καθηγη-
τές του Πανεπιστημίου 'Αθηνών κ.κ. Γεώρ-
γιος Δαϊκος και 'Επαμεινώνδας Σπηλιωτό-
πουλος και ο δικηγόρος κ. Δημ. Λιαρομμά-
της ως εκπρόσωπος της Χριστιανικής 'Ενώ-
σεως 'Επιστημόνων, της οποίας ο Κ. Κα-
κούρης ύπῆρξεν από τὰ παλαιότερα μέλη
της.

Ο Κωνσταντίνος Κακούρης μετά από
μια σύντομη δικηγορική θητεία σταδιοδρό-
μησε στην 'Ελλάδα ως μέλος του Συμβου-
λίου της 'Επικρατείας επί 32 όλόκληρα χρό-
νια, από τὸ 1951 μέχρι τὸ 1983, όποτε,
έχοντας τὸ βαθμό του Συμβούλου, παραι-
τήθηκε για να αναλάβει καθήκοντα δικα-
στή στο Δικαστήριο Ευρωπαϊκῶν Κοινο-
τήτων, όπου ύπηρέτησεν επί 14 χρόνια, μέ-

χρι τὸ 1997.

Παράλληλα με τὰ κύρια δικαστικά του
καθήκοντα ο Κ. Κακούρης προσέφερε τις
ύπηρεσίες του ως Πρόεδρος ή μέλος σε εί-
δικά δικαστήρια, ανώτατα ύπηρεσιακά συμ-
βούλια και νομοπαρασκευαστικές έπιτρο-
πές. Μετά τὸ διορισμό του στο Δ.Ε.Κ. δη-
μοσίευσε περι τὰ 38 άρθρα του και μελέτες,
στα ελληνικά και στα γαλλικά, πού αναφέ-
ρονται κατά τὸ πλείστον στις σχέσεις ανά-
μεσα στην κοινοτική και στην εθνική έννο-
μη τάξη, στην άποστολή του Δ.Ε.Κ., στο
ρόλο του κοινοτικού δικαστή, στην προστα-
σία τών ανθρώπινων δικαιωμάτων κ.λ.π.

Τὸ Νομικό Τμήμα του Πανεπιστημίου
'Αθηνών και ή 'Ακαδημία 'Αθηνών, τιμῶν-
ται τη συμβολή του στη νομική έπιστήμη τόν
άνεκήρυξαν έπίτιμο διδάκτορα και άντεπι-
στέλλον μέλος.

Οί διάφοροι όμιλητές, θίγοντας ο καθέ-
νας τους από μια διαφορετική πτυχή της
ζωής του, σκιαγράφησαν σε γενικές γραμ-
μές την προσωπικότητα του Κ. Κακούρη.

Ο Πρόεδρος του Δ.Ε.Κ. έπισήμανε:
*«Πέρα από τις μεγάλες έπιστημονικές του
ικανότητες, τὸ βαθύ του αίσθημα της ήθι-
κής δικαιοσύνης, τη γνώση του της φιλοσο-
φίας πού με τη σειρά της θεμελιωνόταν στην
έλληνική παράδοση με την όποιαν συνδεό-
ταν στενά, τη μεγάλη του εύαισθησία στην
πολιτισμική ποικιλομορφία της Ευρωπαϊ-
κής μας Κοινότητας, στην εύρεία και έντυ-
πωσιακή του παιδεία πού τόν αναδείκνυε
δάσκαλο, πού ήξερε να τέρπει.»*

Ο Γενικός Εισαγγελέας του Δ.Ε.Κ. θυ-
μήθηκε τη σκηνή πού τὸυ έδειξε την εικόνα
του Χριστου και τὸυ έίπε: *«Όταν ο δικα-
στής χειρίζεται μια ύπόθεση είναι σαν να
έχει στα χέρια του τη μοίρα ενός ανθρώπου*

καὶ ἔτοι εἶναι ὑπόλογος κυρίως ἀπέναντι στοῦ Θεοῦ».

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Μάνσης ἀναφέρθηκε στὴν ἐπίσκεψή ποὺ τοῦ ἔκανε ὁ Κ. Κακούρης κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δικτατορίας στοῦ Λιδωρίκι ὅπου εἶχεν ἐκτοπισθεῖ, γιὰ νὰ τοῦ ἐκδηλώσει τὴ φιλική του συμπαράσταση, «ἀψηφώντας τὶς ἐνδεχόμενες δυσμενεῖς γι' αὐτὸν συνέπειες καὶ διακινδυνεύοντας ἀκόμη καὶ τὴ σταδιοδρομία του», ἐπίσκεψή ποὺ εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ἀφαίρεση τοῦ διαβατηρίου του.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ ΣτΕ ἀναφέρθηκε στὴ σκέψη του ὅτι «ὁ δικαστὴς τότε μόνον εἶναι κατὰ τὴν ἀριστοτελικὴ διατύπωση “δίκαιον ἔμψυχον” ὅταν, ἀπεκδυόμενος τὸν ἑαυτοῦ, μετέχει στὴ ζωντανὴ ψυχὴ τῆς κοινότητος τῶν συνανθρώπων του καὶ αὐτῆς τῆς κοινότητος ἐκφράζει τὶς πίστεις, τοὺς πόθους καὶ τοὺς ὁραματισμοὺς γιὰ τὴν δικαιοσύνη», καὶ τόνισε «τὴ μεγάλη του ἐγνοία νὰ εἴμεθα ἀνεξάρτητοι κοινοτικοὶ δικαστὲς καὶ συγχρόνως ἐκπρόσωποι τῆς ἐλληνικῆς ἐννομῆς τάξης, ὁραματιστὲς τῆς ἐνωμένης Εὐρώπης καὶ παράλληλα ἄξια τέκνα τῆς πατρίδας Ἑλλάδας».

Ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Δαῖκος, ποὺ παρακολούθησε τὴν τελικὴ φάση τῆς νόσου του, εἶπε πὼς «ὁ Κώστας ἔδειξε ἀσυνήθιστη ὠριμότητα, ψυχραιμία καὶ καρτερίᾳ μέχρι τέλους. Δὲν παρεπνεῖτο, δὲν ἐνοχλοῦσε ὑπέφερε μὲ ὑπομονή... Ἡ στάση του αὐτὴ δὲν ἦτο τυχαία. Ἦταν ἐκφράσεις καὶ συνέπεια τῆς πλούσιας, ὠριμης προσωπικότη-

τάς του. Ὁ Κώστας ἦτο πιστὸς χριστιανὸς μὲ πλήρη ἐπίγνωση καὶ συνέπεια. Παρέμεινε δὲ φωτισμένος πιστὸς καὶ μετὰ τὰ χρόνια τῆς ὠριμότητος...»

Ὁ καθηγητὴς κ. Ἐπαμεινώνδας Σπηλιωτόπουλος τόνισε ὅτι «Ἡ βαθεῖα φιλοσοφικὴ σκέψη του καὶ ἡ οὐσιαστικὴ χριστιανικὴ του πίστη ἦταν τὸ πλαίσιο τῆς εὐρύτατης πνευματικῆς του καλλιέργειας καὶ ἡ ὑποδομὴ τῆς νομικῆς του παιδείας καὶ τῆς δικαστικῆς του κρίσης».

Τέλος ὁ δικηγόρος κ. Δ. Λιαρομάτης τόνισε ὅτι «ὁ Κ. Κακούρης δὲν ἦταν ἀπλῶς εὐσεβὴς ἀλλὰ βαθεῖα καὶ οὐσιαστικὰ πιστός, ἐν ἐπιγνώσει πιστός, ποὺ δίωκε τὴ ζωὴ του μὲ ἀσκησὴ καὶ σὲ κοινωνία μὲ τὸ Σωτῆρα Χριστό» στάση ζωῆς «ποὺ μετουσιωνόταν σὲ σεβασμὸ καὶ ἀγάπῃ πρὸς τὸν συνάνθρωπο, σὲ ὑψηλὸ δικαστικὸ ἥθος, σὲ ταπείνωση, μετριοφροσύνη καὶ διακριτικότητα, σὲ ἀρετὲς δηλ. ποὺ καταξιώνουν τὴν ἐπὶ γῆς παρουσίᾳ ἐνὸς ἀληθινοῦ Χριστιανοῦ ὅπως ὁ Κ. Κακούρης».

Τὸ Δ.Ε.Κ. θὰ τιμῇ τὴ μνήμη τοῦ Κ. Κακούρη σὲ δημόσια πανηγυρικὴ συνεδρίαση ποὺ θὰ γίνῃ τὴν 7/6/2000 στὴ μεγάλη αἴθουσα συνεδριάσεων τοῦ Δικαστηρίου, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ μιλήσῃ ὁ Πρόεδρος τοῦ Δικαστηρίου.

Ἡ μνήμη τοῦ Κωνσταντίνου Κακούρη θὰ παραμείνῃ πάντοτε ζωντανὴ στοὺς κόλπους τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων.

Δ. Α.

ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ

Πολλή κουθέντα γίνεται για τις νέες ταυτότητες. Και πολὺς ντόρος γιὰ τὴν ἀναγραφὴ ἢ μὴ σ' αὐτὲς τοῦ θρησκευματος. Γιατί ἀντιδρῶν οἱ πιστοί; Μήπως ὁ χριστιανισμός τους ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἂν θὰ τὸ γράφῃ ἡ ταυτότητά τους ἢ ὄχι; "Ἄν εἶναι χριστιανοί, εἶναι καὶ ἂς μὴν τὸ γράφῃ ἡ ταυτότητα. "Ἄν πάλι δὲν εἶναι, ἡ θεοαίωση τῆς ταυτότητας δὲν ὠφελεῖ. Αὐτὰ εἶπε καὶ κάποιος δικός μας ὑπουργός, ἀπλοποιῶντας τὸ θέμα.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ καθιερώθηκαν οἱ ταυτότητες, τὸ θρήσκευμα ἀποτελοῦσε βασικὸ στοιχεῖο τους. Δὲν εἶχε ποτὲ τεθῇ θέμα νὰ μὴν ἀναγράφεται. Τώρα, ξαφνικά, ᾄρηκαν ὅτι δὲν χρειάζεται καὶ πρέπει νὰ καταργηθῇ; Γιατί; Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι ἀνήκουν σὲ κάποιο θρήσκευμα. Καὶ δὲν ἔχουν πρόβλημα νὰ ἀναγράφεται τὸ θρήσκευμα αὐτὸ στὶς ταυτότητές τους. Τότε, ποιοὶ ἔχουν; Καὶ γιατί τίθεται τὸ θέμα;

Εἶναι ἀστεῖος ὁ ἰσχυρισμός ὅτι θέλουν νὰ καταργήσουν τὴν ἀναγραφὴ τοῦ θρησκευματος ἀπὸ τὶς ταυτότητες, γιὰ νὰ μὴ θίγωνται ὅσοι δὲν ἔχουν, ὅσοι δὲν πιστεύουν. Ἀλλὰ γιατί νὰ θιγοῦν γιὰ ἓνα θέμα ποὺ δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει; Καὶ πόσοι εἶναι αὐτοί; Μιὰ ἐλάχιστη μειοψηφία. Καὶ τὰ δημοκρατικὰ κράτη ποὺ στηρίζονται στὴν πλειοψηφία, θὰ καταργήσουν ἓνα στοιχεῖο ταυτότητας, χάριν μιᾶς μηδαμινῆς μειοψηφίας, ἀγνοώντας καὶ περιφρονώντας τὴν γνώμη τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τῶν πιστῶν; Ὅταν μάλιστα, οὔτε κἂν αὐτὴ ἡ μειοψηφία τὸ ἔχει ζητήσει;

Θὰ ἐδέχονταν ἡ Ἐνωμένη Εὐρώπη καὶ οἱ δικοί μας ὑποστηρικτὲς τοῦ νεωτερισμοῦ, νὰ διαγράψουν ἓνα ἄλλο στοιχεῖο ταυτότητας, τὴν ὑπηκοότητα π.χ., ἐπειδὴ μερικοὶ εἶναι ἀπάτριδες;

"Ἄς ἀφήσουν λοιπὸν τὰ προσχήματα καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ οἱ δικοί μας πολιτικοὶ ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν κατάργηση τοῦ θρησκευματος ἀπὸ τὶς ταυτότητες. Γιατί δὲν ἰσχύει ὁ λόγος ποὺ ἐπικαλοῦνται, ἀλλὰ κάποιος ἄλλος ποὺ τὸν κρύβουν ἐπιμελῶς, κάτω ἀπὸ τὸ ἔωλο ἐπιχείρημα τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἐλαχίστων ἀνθρώπων ποὺ δὲν ἔχουν θρήσκευμα. Αὐτοί, καὶ ἂν

τοὺς ἐνδιέφερε τὸ θέμα, ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ μὴν ἀναγράφεται στὶς ταυτότητές τους. Καὶ θὰ εἶναι καὶ περήφανοι νὰ διακηρύσσουν τὴν ἀθεΐα τους. Καὶ ὅπου δὲν τὸ ἔχουν, ἂς τοὺς δοθῇ. "Ἄς δγάλη σχετικὸ νόμο ἡ Ἐνωμένη Εὐρώπη. Ἔτσι θὰ ἔχῃ τὴν εὐκαιρία νὰ δείξῃ ὅλη τῆς τὴν εὐαισθησία γι' αὐτοὺς τοὺς λίγους, καὶ συγχρόνως μὲ τὴν ἐξακολούθηση τῆς ἀναγραφῆς τοῦ θρησκευματος, νὰ δείξῃ τὸν σεβασμὸ τῆς πρὸς τὴν συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν πιστῶν καὶ τὴν προσήλωσή τῆς στὰ δημοκρατικὰ ἰδεώδη ποὺ ἐπιβάλλουν τὸν σεβασμὸ τῆς πλειοψηφίας.

Εἶναι θλιβερό, ὅτι ἡ πρωτοβουλία γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὴν πάλαι ποτὲ χριστιανικὴ Εὐρώπη. Καὶ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ποὺ ἀποτελεῖ τεράστια δύναμη, καθὼς καὶ οἱ Προτεστάντικες, σιωποῦν. Γιατί; Τόσο λίγο τοὺς ἐνδιαφέρει πᾶς ἡ θρησκεία; Ἡ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὰ τεκταινόμενα στὰ σκοτεινὰ παρασκήνια τῆς πολιτικῆς.

Ἡ προσπάθεια αὐτὴ, φέρνει στὴ σκέψη μας τὸ περίφημο 666, τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου καὶ τὸ σχετικὸ κεφάλαιο τῆς Ἀποκαλύψεως, μιὰ καὶ ἀφορὰ καὶ αὐτὸ τὶς νέες, ἠλεκτρονικές, ταυτότητες. Καὶ ἐὰν ἀκόμη δεχθούμε ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ μία σύμπτωση, θὰ ἐπερπε ἡ πανίσχυρη Καθολικὴ Ἐκκλησία νὰ ἀπαιτήσῃ ἂν ὄχι κατάργῃσι ὅλων αὐτῶν, τοῦλάχιστον ἀλλαγῇ στὰ σημεῖα καὶ στὰ σύμβολα, γιὰ νὰ μὴ συμπύκνουν μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ προβληματίζουν τοὺς πιστοὺς. "Ἄν καὶ τέτοια σύμπτωσης, τόσων στοιχείων, εἶναι λογικῶς ἀδύνατη. Ἀντὶ τούτου, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία (καὶ ἡ Ἐνωμένη Εὐρώπη) ἀγνοοῦν τὴν σαφὴ αὐτὴν μορτυρία τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Καὶ προσπαθοῦν νὰ ξεπεράσουν ἀνώδυνα τὴν ἀντίδραση ἑκατομμυρίων χριστιανῶν. Σέβονται ὅμως τὴν ἐλάχιστη μειοψηφία τῶν ἀπίστων καὶ πρὸς χάριν τους ζητοῦν νὰ ἀπαλείψουν καὶ ἀπὸ τὶς ταυτότητές μας τὸ θρήσκευμα. Λέτε ὅτι δὲν ὑπάρχει κάποια σχέσις μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν θεμάτων;

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΜΙΑ ΑΝΑΧΡΟΝΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Μέσα στην ιδεολογική σύγχυση των καιρών μας συγκαταλέγεται και η κίνηση των αυτοαποκαλούμενων «Ελλήνων Έθνικων» οι οποίοι στο τέλος της δευτέρας μετά Χριστόν χιλιετίας «διεκδικούν το δικαίωμα να υπάρχουν και να ζούν σύμφωνα με τα προγονικά ήθη, δικαίωμα που στην παρούσα κοινωνία είναι όχι μόνον ύπαρκτο αλλά και ἐγγυημένο σε όσους ἀκολουθούν άλλα ήθη (λ.χ. ιουδαϊκά, χριστιανικά, μωαμεθανικά). Επίσης το δικαίωμα στην πατρογονική διαδικασία όνοματοθεσίας, το δικαίωμα σε καθαρά ἑλληνότροπη ἐκπαίδευση ἀντὶ τῆς σημερινῆς συμφορματικῆς, Ιουδαιοκεντρικῆς, ἀποκομιστικῆς καὶ καταστροφικῆς γιὰ τὴν συγκροτημένη σκέψη κρίση καὶ φιλομάθεια τῶν μαθητῶν, πὺν δὲν προσφέρει στὸν ἀπόφοιτο τοῦ Λυκείου οὔτε καν ἐπαρκὲς λεξιλόγιο γιὰ κατανόηση ἐνὸς μετρίων ἀπαιτήσεων θεωρητικοῦ κειμένου. Επίσης τὸ δικαίωμα κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τοῦ Νόμου στὴν ἐθνικὴ μας λατρεία τῶν Ἑλλήνων θεῶν σὲ ὅλη τὴν πολυμορφία καὶ μεγαλοπρέπεια τῆς, καθὼς καὶ τὸ δικαίωμα σὲ ἑλληνικὲς τελετὲς γάμου, ἀντὶ τῶν σημερινῶν ιουδαιοχριστιανικῶν πὺν ἐπικαλοῦνται ὡς πράκτορες μας κάποια πρόσωπα τῆς Ιουδαϊκῆς μυθολογίας(;) καὶ ἀναδεικνύουν ὡς βιοτικὸ παράδειγμα πρὸς μίμηση τὸ διβλικὸ ζεῦγος Ἀβραάμ-Σάρα. Τέλος διεκδικούμε τὸ δικαίωμα τῆς ἀξιοπρέπειας στὸν θάνατο μὲ ἀνευ ὄρων νομιμοποίηση τῆς εὐθανασίας (ὅπως ἴσχυε ἀκριβῶς τὸν καιρὸ τῶν Ἑλλήνων) καθὼς καὶ ἀμεση ἐξασφάλιση τοῦ δικαίωματος καύσεως τῶν νεκρῶν σωμάτων, πρακτικὴ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὴ ἀπὸ τὸ 7000 πρὸ τῆς χριστιανικῆς χρονολογήσεως, ἕως τὴν ἀπαγόρευση τῆς ἐθνικῆς μας λατρείας, τοῦ 4ου αἰῶνα τῆς τωρινῆς βαρβαρικῆς ἐποχῆς».

Θεωρήσαμε σκόπιμο νὰ δημοσιεύσωμε τὸ ὡς ἄνω ἀπόσπασμα ἀπὸ σχετικὴ σελίδα τοῦ διαδικτύου προκειμένου νὰ πληροφορηθοῦν οἱ ἀναγνώστες τὶς ιδέες αὐτὲς περὶ τῆς δυνατότητας ἀναβιώσεως τῆς ἀρχαίας εἰδωλολατρικῆς θρησκείας, πράγμα πὺν ἔχει ἀπορριφθεῖ ἀπὸ τὶς κοινωνίες τοῦ 4ου καὶ 15ου αἰῶνα μὲ τὶς πρωτοβουλίες τοῦ αὐτοκράτορα Ἰουλιανοῦ καὶ τοῦ φιλοσόφου Γεωργίου Γεμιστοῦ (Πλήθωνα) ἀντίστοιχα.

Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία (σὰν δόγμα, σὰν ἠθικὴ, σὰν τρόπος ζωῆς καὶ λατρείας) ἐνέχει οἰκουμενικὲς διαστάσεις, πὺν ἐκπηγάζουν ἀπὸ τὴν θεία Ἀποκάλυψη μέσω τοῦ λυτρωτικοῦ ἔργου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ δὲν σχετίζεται μὲ στενὲς ἐθνικιστικὲς σωδινιστικὲς τάσεις καὶ ἐπιδιώξεις τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, ὅπως τόσο ἀβασάνιστα καὶ πρόχειρα θέλουν νὰ ὑποστηρίξουν στὸ ὡς ἄνω κείμενο οἱ «Ἑλληνες ἐθνικοί». Ὡς ἐκ τούτου ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία προσέλαβε τὸν «σπερματικὸν λόγον» γέννημα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ συνέβαλε σὲ κρίσιμη γι' αὐτὸ περίοδο εἰς τὸ «ἀνακαινισθῆσεται ὡς αἰτοῦ ἡ νεότης αὐτοῦ».

Στοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες περίοδο ἀποδυναμώσεως τῆς ἰσχύος τῆς ἐξουσίας τῆς οἰκουμενικῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἀπομειώσεως τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ «Ὁ Χριστιανισμὸς ἐκτίσε ἓνα βασίλειον τοῦ Θεοῦ στὴν γῆ καὶ δὲν χρειάσθηκε νὰ χύσει δάκρυα βλέποντας τοὺς βαρβάρους νὰ πλημμυρίζουν καὶ νὰ καταστρέφουν τὴν Αὐτοκρατορίαν, γιὰτὶ στέκοταν ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἔθνη καὶ περιελάμβανε καὶ τοὺς βαρβάρους στὴν παγκοσμιότητά του. Δὲν ἔκανε λάθος πιστεύοντας ὅτι θὰ ἦταν ἰκανὸς νὰ ἐνσωματώσει ἀκόμη καὶ τοὺς βαρβάρους στὴν πολιτεία τοῦ Θεοῦ. Ἡ πρόοδος

της Χριστιανικής 'Εκκλησίας είναι ένα επιδλητικό ιστορικό έπος. Οι βασικές αιτίες ήταν ή σταθερή πίστη στην αλήθεια της Χριστιανικής πίστεως, ή παγκοσμιότητα και ή αδελφική αγάπη που περιελάμβανε την εκδήλωση της στην δοήθεια που δινόταν στους φτωχούς και άδοθήτους» (Martin Nilsson «Η πίστη των 'Ελλήνων» σελίδα 256, έκδ. Δωδώνη).

ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΝΩΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ

Σε πρόσφατο διαγωνισμό μεταξύ νέων ανθρώπων από τις ευρωπαϊκές χώρες, που μετέχουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση για την καθιέρωση ενός ευρωπαϊκού αποφθέγματος σχετικού με αυτήν έπελέγη το ακόλουθο: «Ευρώπη διαφοροποιημένη μεταξύ των εθνότητων αλλά ενωμένη». Είναι προφανές ότι το αίτημα της διατηρήσεως της ιδιαιτερότητας που συνδέεται με την ιστορία και την παράδοση κάθε χώρας ή οποία μετέχει στην Ε.Ε., είναι κάτι που άπασχολεί τους πολίτες των εθνότητων και φυσικά τους νέους που συναποτελούν την Ε.Ε. και ενώ ή πλειοψηφία των κατοίκων, ή οποία υιοθετεί τα βήματα προς την ένοποιήση, παράλληλα έπισημαίνει την ανάγκη της διατηρήσεως των ιδιαιτεροτήτων της παραδόσεως έκαστης χώρας.

Βέβαια θα πρέπει να άναγνωρισθεί ότι πέραν των ιδιαιτεροτήτων του πολιτισμού και της παραδόσεως έκαστου των ευρωπαϊκών λαών υπάρχουν και πολλά βασικά κοινά χαρακτηριστικά πολιτιστικά στοιχεία, τα οποία συνιστούν μία πνευματική συγγένεια, χωρίς την ύπαρξη των οποίων δέν θα ήταν καν συζητήσιμη ή όλη διαδικασία και πορεία προς την ένοποιήση.

Και είναι γνωστή και έπαναλαμβανομένη συχνά ή ρήση του Paul Valery ότι οι συνιστώσες του ευρωπαϊκού πνεύματος είναι ή χριστιανική διδασκαλία, το αρχαίο έλληνικό πνεύμα και το ρωμαϊκόν δίκαιον.

Ειδικότερα για την πατρίδα μας την Ελλάδα, ή ιστορική εξέλιξη αυτής σε σύγκριση με εκείνη των άλλων εθνών της Ευρώπης

ύπηρεξε διάφορος, όφειλομένη άφ' ενός στην κατάκτηση και μακράίωνα κατοχή του έλλαδικού χώρου, της βασιλεύουσας της μικρασιατικής περιφέρειας και του άπομακρυσμένου Πόντου από τους Όθωμανούς και άφ' έτέρου λόγω του έκκλησιαστικού σχίσματος το όποιο άνάγεται βέβαια σε παλαιότερους χρόνους (1054), της Φραγκοκρατίας και της έν γενεί δυσπιστίας του όρθόδοξου λαού έναντι των προθέσεων της Έκκλησίας της Ρώμης.

Άπό την διάφορο ιστορική εξέλιξη του Έλληνισμού από εκείνη των λαών της Δύσεως άφ' ενός και λόγω της πνευματικής κληρονομίας αυτού, την όποία φέρει από την αρχαιότητα και μεταγενέστερα από το χριστιανικό Βυζάντιο, έδρα της Όρθοδοξίας, όπως αυτή συνέβαλε στην διαμόρφωση της ψυχοσυνθέσεως του νεοέλληνα, είναι φυσικό να ύφίστανται σημαντικές αποκλίσεις από την πολιτιστική παράδοση και νοοτροπία των λαών της Δύσεως άφ' έτέρου.

Οί λόγοι αυτοί προβληματίζουν πολλούς για το ένδεχόμενο ή ένταξη της χώρας στην Συμπολιτεία των κρατών της Ε.Ε. να έγκυμονεί τόν κίνδυνον άφομοιώσεως του λαού στο πνευματικό κλίμα των κοινωνιών των πολυπληθεστέρων και ισχυροτέρων κρατών της Ε.Ε. Και δεδομένου ότι ή συντελούμενη αυτή ένοποιήση έπιχειρείται μέσα από συναινετικές διαδικασίες, το ένδεχόμενο της άφομοιώσεως αυτής γίνεται πολύ πιθανότερο, έφ' όσον ή οικονομική και πολιτική ένωση της Ευρώπης είναι προϊόν της βουλήσεως των κρατών μελών αυτής. Το βραβευμένο λοιπόν άπόφθεγμα για μιá ένωμένη αλλά διαφοροποιημένη από τις ιδιαιτερότητες των λαών Ευρώπη γίνεται μιá πρόκληση για τόν σύγχρονο Έλληνα και ιδιαίτερα την νεότητα, άποδεχομένους την πραγματικότητα αυτήν, να συμβάλουν στην έπιτυχία αυτού του έγχειρήματος, με την προϋπόθεση της διατηρήσεως της έθνικής μας ιδιομορφίας μέσα στα πλαίσια της έλληνορθόδοξης παραδόσεως.

B.K.Στ.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΤΕΡΑΤΑ... ΤΣΕΠΗΣ!

“Ένα σύντομο τηλεγράφημα, προό ημερῶν, πέρασε στὰ «ψιλὰ» τῶν ἐφημερίδων: «Τετράρχονος Ἰταλὸς νοσηλεύεται σὲ κῶμα σὲ νοσοκομεῖο τῆς Ρώμης, μετὰ ἀπὸ τὴν πτώση του ἀπὸ τὸ μπαλκόνι τοῦ σπιτιοῦ του. Ὁ μικρὸς Ματέο θέλησε νὰ μιμηθεῖ τὰ κατορθώματα τῶν ἀγαπημένων του Pokemon ποὺ παρακολουθοῦσε στὴν τηλεόραση. Σὲ μιὰ στιγμή ποὺ ἡ μητέρα του δὲν βρισκόταν στὸ δωμάτιό του, ὁ Ματέο “ἀνοίξε τὰ φτερά του” καὶ “πέταξε” ἀπὸ τὸ μπαλκόνι τοῦ τετάρτου ὀρόφου τῆς πολυκατοικίας ὅπου ζοῦσε».

Ἡ μανία τῶν Pokemon ἔχει προσβάλλει θανάσιμα πλέον τὴν τρυφερὴ παιδικὴ ἡλικία σ’ ὅλον τὸν κόσμο. Ὅταν τὸ 1996 ἡ ἱαπωνικὴ ἐταιρεία Nintendo κυκλοφοροῦσε ἓνα καινούργιο ἠλεκτρονικὸ παιχνίδι τὸ «Pocket Monsters» (συντομογραφικὰ Pokemon καὶ στὰ ἑλληνικά: «τέρατα τσέπης»), γιὰ τὸ φορητὸ τῆς σύστημα ἠλεκτρονικῶν παιχνιδιῶν Game Boy, ἴσως δὲν μπορούσε νὰ φανταστεῖ τὰ τραγικὰ του ἀποτελέσματα. Δημιουργοὶ τῶν Pokemon δύο παιδιά τῶν ἀχανῶν ἰαπωνικῶν ὀρυζῶνων καὶ σημερινοὶ τριαντάρηδες «κομπιουτεράδες»: ὁ Σατόσι Τατζίρι καὶ ὁ Τσουνεκάζου Ἰσιχάρα, ποὺ μετέφεραν στὶς ἠλεκτρονικὲς ὁθόνες τὰ πολύμορφα ἔντομα τῶν ἐλῶν γιὰ τὰ ὁποῖα ἀπὸ μικροὶ ἔδειχναν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, ὥστε τὰ ταΐζαν καὶ τὰ ἐξέτρεφαν στὰ σπίτια τους!

Μέχρι τὰ τέλη τοῦ 1997, 700 παιδιά εἴχαν ὑποστεῖ κρίσεις, ἐνῶ ἔπαιζαν τὸ συγκεκριμένο παιχνίδι ἢ τὸ παρακολουθοῦσαν ὡς «παιδική» σειρά κινουμένων σχεδίων στὴν τηλεόραση. Ἡ σειρά ἀποσύρθηκε γιὰ τέσσερις μῆνες γιὰ ἀναμόρφωση(;) στὸ ἠλεκτρονικὸ παιχνίδι ἀναγράφηκε ἡ προειδοποίηση «15 λεπτὰ διακοπὴ ἀνὰ ὥρα παιχνιδιοῦ», ἀλλὰ τὰ περιστατικὰ πληθαίνουν ἀνησυχητικά. Δεκάδες παιδιά στὶς ΗΠΑ δὲν διστάζουν νὰ ληστέψουν ἢ καὶ νὰ μαχαιρώσουν συνομηλίκους τους γιὰ νὰ ἀποκτήσουν τίς

φιγούρες ποὺ λείπουν ἀπὸ τὴ συλλογὴ τους. Τὸ σύγχρονο marketing σεβρίζει τὰ Pokemon σὲ κουκλάκια, κάρτες, καπελάκια, μπλουζάκια καὶ τὸ διαφημιστικὸ μήνυμα προστάζει «Πιάστε τα ὅλα!» ἢ ἀκόμη πιὸ προκλητικὰ «Πιάστε τα ἂν μπορεῖτε!», δημιουργώντας ἐξύτατες κρίσεις στὶς σχέσεις μεταξὺ παιδιῶν καὶ γονέων στὶς οἰκογένειες ποὺ ἀδυνατοῦν νὰ τὰ ἀγοράσουν ὅλα!

Στὴ Μεγ. Βρετανία πολλὰ καταστήματα δγάζουν ἀπὸ τὰ ράφια τους τὰ Pokemon, γιὰ νὰ γλιτώσουν τίς διαρρήξεις ἢ τίς καταστροφικὲς ἐπελάσεις δεκάδων ὀργισμένων παιδιῶν ποὺ ψάχνουν ὑστερικά γιὰ τὴν φιγούρα ποὺ τοὺς λείπει! Καὶ εἶναι 151 τέτοιες φιγούρες! Καὶ νὰ σκεφτεῖ κανεὶς ὅτι τὸ καλοκαίρι, μὲ τὴν προσθήκη δύο νέων «κόσμων» Pokemon, αὐτὰ θὰ γίνουν 260!

Τὰ Pokemon ἀποδείχθηκαν πραγματικὸς θησαυρὸς γιὰ τοὺς δημιουργοὺς τους. Μόνο στὶς ΗΠΑ κυκλοφοροῦν 4 ἑκατομμύρια ἠλεκτρονικὰ παιχνίδια Pokemon. Ἡ λέξη Pokemon εἶναι ἡ 6η σὲ συχνότητα ἀναζήτησης στὸ Internet. Ἡ τηλεοπτικὴ σειρά δρίσκεται παγκοσμίως στὴν πρώτη θέση τηλεθέαςσης γιὰ παιδιά 2-11 ἐτῶν. Τὰ Pokemon ἔχουν μεταφραστεῖ σὲ 5 γλώσσες. Ἡ ἐταιρεία παιχνιδιῶν Hasbro πλῆρωσε 125 δισ. δρχ. γιὰ ν’ ἀγοράσει τὰ δικαιώματα κυκλοφορίας τῶν παιχνιδιῶν Pokemon.

«Θέλουμε νὰ μποῦμε στὸν κόσμον τῶν Pokemon. Θὰ θέλαμε νὰ ὑπῆρχε στ’ ἀλήθεια» εἶναι τὸ συμπέρασμα ὅλων τῶν ἐρευνῶν μεταξὺ τῶν παιδιῶν. Καὶ ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ κόσμος; Τὰ Pokemon ζοῦν σὲ ἡμιάγρια κατάσταση. Καθὼν τῶν παικτῶν εἶναι νὰ γίνουν ἐκπαιδευτές, νὰ τὰ ἐξημερώσουν καὶ νὰ τὰ αἰχμαλωτίσουν σὲ μικρὲς μπάλες ποὺ δάζουν στὶς τσέπες τους, καὶ κατόπιν νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν σὲ μάχες ἐναντίον τῶν Pokemon τῶν συμπαικτῶν τους. Τὰ Pokemon δὲν πεθαίνουν, ὅ,τι κι ἂν πάθουν, ἀπ’ ὅπου κι ἂν πέσουν. Λιποθυμοῦν, πηγαίνουν στὸ ἀναρρωτήριο καὶ σύντομα ἐπιστρέφουν μὴ χαρά! Ὅλα ἔτοιμα γιὰ δρᾶ-

ση: τῆς φωτιᾶς, τοῦ νεροῦ, τῆς γῆς, τοῦ ἀέρα, ἀφοῦ κατέχουν ἀντίστοιχες μυστικές δυνάμεις ἀπεικονίζοντας ἀρχαῖες ἀνατολικές δοξασίες!

Ὅσοι διδάσκουν, γράφουν βιβλία καὶ περιοδικὰ γιὰ παιδιὰ ἢ σπαζοκεφαλιάζουν γιὰ νὰ βροῦν νέους τρόπους ἀπόκτησης γνώσεων, ἃς προβληματιστοῦν ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία τῶν Pokemon. Πῶς τὰ παιδιὰ ἀποστηθίζουν ἑκατοντάδες ἀκατάληπτα ὀνόματα καὶ ἀντίστοιχες φιοῦρες; Ποιοὶ μηχανισμοὶ μάθησης καὶ ποιὲς διαδικασίες οἰκιοποίησης ἐνεργοποιοῦνται στὰ παιδικὰ μυαλά; Μήπως οἱ συλλογές πραγμάτων πρέπει νὰ ξαναμποῦν στὴν ἐκπαιδευτικὴ διαδικασία; Ἀλλὰ καὶ ὅσοι εἶναι κλεισμένοι στὸν γυάλινο κόσμον τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ χαίρονται γιὰ τὰ ἀτέλειωτα κέρδη τους, ἃς ἀναλογιστοῦν τίς εὐθύνες τους ἀπέναντι στίς ψυχές τῶν παιδιῶν. Γιατὶ ὅ,τι χαράσσουν ἀνεύθυνα σήμερα σ' αὐτές, θὰ τὰ βροῦν αὐριο μπροστὰ τους μεγεθυμένα καὶ ἀνεξέλεγκτα. Ἄλλωστε ἃς μὴν ξεχνοῦν ὅτι κάθε γυάλινος κόσμος σπάει κάποια στιγμή καὶ κάνει ἕναν πάταγον...!

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΙΣ

Ὁ Ὀλιβιέρο Τοσκάνι, ἐπίσημος φωτογράφος καὶ ἐπικεφαλῆς τῶν διαφημιστικῶν ἐκστρατειῶν τῆς ἐταιρείας ἐνδυμάτων Benetton, ὕστερα ἀπὸ συνεργασία 18 ἐτῶν, ἀπεχώρησε ἀπὸ τὴν ἐταιρεία. Αἰτία, συμφῶνως μὲ ὅλες τίς ἐνδείξεις, οἱ ἀντιδράσεις, οἱ ὁποῖες προεκλήθησαν στίς ΗΠΑ ἀπὸ τὴν τελευταία διαφημιστικὴ ἐκστρατεία τῆς ἐταιρείας.

Ὁ ἴδιος ὑπερφηφανεύετο πρὸ ὀλίγου καιροῦ (Καθημερινή, 20-2-2000) ὅτι *«ἀπὸ τότε ποὺ ἄρχισα νὰ ἐργάζομαι γιὰ τὴν “Μπένετον” ἡ ἐπιχείρησή ἐγινε εἴκοσι φορές μεγαλύτερη. Σήμερα εἶναι μιὰ πολυεθνικὴ ποὺ δὲν πουλάει μόνο πουλόβερ, ἀλλὰ ἔχει τὰ ξενοδοχεῖα “Μάριος” καὶ πολλὰς φίρμες ἀθλητικῶν εἰδῶν»*.

Ὁ δημιουργὸς αὐτῶν τῶν διαφημίσεων

ὑπεστήριξε ὅτι ἐνδιέφερετο γιὰ τὴν ἀνάδειξη τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπεκρῦπτοντο ἀπὸ τὴν δημοσιότητα. Ἡ φιλοσοφία τοῦ συγκεκριμένου ἀνθρώπου ἦταν ὅτι ἡ διαφήμιση ἔπρεπε νὰ προκαλῇ, νὰ σοκάρῃ, νὰ συζητῆται· αὐτὸ θὰ ἔφερε τὸ ἐπιθυμητὸ ἀποτέλεσμα: Τὴν ἀγορὰ τῶν προϊόντων της. Ὑπενθυμίζομε μερικὲς ἀπὸ τίς πλέον συζητημένες φωτογραφίες του: ἀσθενεῖς μὲ εἰς τὴν φράσι *«θετικὸς τοῦ HIV»*, ἕνα νεογέννητο μὲ τὰ αἷματά του τοκετοῦ καὶ τὸν ὁμφάλιο λῶρο κ.ἄ. Ἡ τελευταία διαφήμιση ἦταν φωτογραφίες μελλοθανάτων ἀπὸ διάφορες πολιτείες τῶν Η.Π.Α. μὲ τὴν φράσι *«κοιτάζοντας τὸ θάνατον κατὰματα»*. Ἡ τελευταία αὐτὴ διαφήμιση εἶχε ἀπροσδόκητες ἀντιδράσεις στίς ΗΠΑ. Συγγενεῖς τῶν μελλοθανάτων ὀργάνωσαν διαμαρτυρίες καὶ ἐπεισαν ἀλυσίδες καταστημάτων νὰ μποῦκοτάρουν τὰ προϊόντα τῆς Benetton (Καθημερινή 7-5-2000).

Ὁ νουνεχὴς πολίτης διαπιστώνει ὅτι τὰ κίνητρα τοῦ ἐν λόγῳ δημιουργοῦ εἶναι μόνον οἰκονομικὰ καὶ ὅτι ἡ ἐπίφασις κοινωνικοῦ προβληματισμοῦ δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ πρόσχημα. Γι' αὐτὸν τὸν λόγον καὶ κατηγορήθησαν οἱ ἐκστρατείες τῆς ἐταιρείας ἀπὸ διαφόρους χώρους γιὰ ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἀνθρώπινου πόνου, γιὰ πρόκλησιν, γιὰ ἀμοραλισμό. Τὸ μόνον ποὺ ἐνδιέφερε τὸν Τοσκάνι εἶναι τὸ πῶς θὰ αἰχμαλωτίζε τὸ βλέμμα τοῦ βομβαρδιζομένου καθημερινῶς ἀπὸ διαφημίσεις ἀνθρώπου. Ἀπώτερος στόχος ἦταν ἡ αὔξησις τῶν κερδῶν τῆς ἐταιρείας καὶ ὄχι ἡ δῆθεν ἀνάδειξις κοινωνικῶν προβλημάτων.

Αὐτὸ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι μεγάλαις ἐταιρεῖαι ἐνδυμάτων ἔχουν δημιουργήσει ἐργοστάσια σὲ τριτοκοσμικὰς χώρας, ὅπου ἐκεῖ ἀντὶ ἐξευτελιστικοῦ ἡμερομισθίου καὶ ἀπανθρώπων συνθηκῶν ἐργασίας, κατασκευάζουν μὲ χαμηλὸ κόστος τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα κατόπιν πωλοῦν πανάκριβα τίς δυτικὰς χώρας (Βῆμα 12-3-2000). Πρὸ καιροῦ μάλιστα εἶχε καταγγελλθῇ ὅτι σὲ ἐργοστάσιον τῆς Benetton στὴν Τουρκία, κατὰ παράβασιν τῶν διεθνῶν κανόνων ἐρ-

γασίας ειργάζοντο ανήλικα παιδιά. 'Από την μια πλευρά εκστρατείες για την ανάδειξη κοινωνικών προβλημάτων και από την άλλη εκμετάλλευσις της παιδικής εργασίας!

Πρὶν ἀπὸ μερικά χρόνια ἔφηβοι δυτικῶν χωρῶν ἠγόραζαν «ἐπώνυμα» ἐνδύματα καὶ ἀφαιροῦσαν τὶς ἐτικέτες ἀπὸ πάνω τους, ἀντιδρῶντες στὸ ὀλιγοπώλειο τῶν πολυεθνικῶν. Τὰ γεγονότα στὴν Ἀμερικὴ νομίζομε ὅτι δείχνουν τὸν δρόμο τῆς ἀντιδράσεως σὲ

κάθε προκλητικὴ διαφήμιση: Τὴν συνειδητὴ μὴ ἀγορὰ τοῦ προκλητικῶς διαφημιζομένου προϊόντος. Εἶναι τὸ μόνο τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ νοθεύσῃ τοὺς νοσηροὺς ἐγκεφάλους, οἱ ὁποῖοι χάριν τοῦ κέρδους, μᾶς βομβαρδίζουν μὲ ὅ,τι πιὸ ἀντιαισθητικὸ, ἀντιανθρώπινο καὶ ἀντιχριστιανικὸ ἐφευρίσκουν κατὰ καιροὺς.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ ΑΙΩΩΝ

*Αὐτὲς οἱ ἀξίες δὲν παίζονται
ἀφοῦ εἶναι εἰσηγμένες στὶς καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων,
'Αξίες λίμιτ ἄπ, μεγάλῃς κεφαλαιοποίησης.
Δὲν παζαρεύονται
τὴν στιγμὴ πού κρατοῦν σταθερά, χρόνια τώρα,
κι ἔγιναν ἀξίες αἰώνιες.
Δὲν μεταβιβάζονται, δὲν πουλιοῦνται, δὲν ἀγοράζονται,
διαχρονικὲς, θεσμικὲς, κερδοφόρες,
μερισματοῦχες, προνομιακὲς,
ἀνεπηρέαστες ἀπ' τὰ ξένα χρηματιστήρια
τῆς Δύσης καὶ τῆς Ἀνατολῆς.
Δὲν μπορεῖς νὰ ἀγνοεῖς σήμερα
στὴν ἐποχὴ τῶν νόμων τῆς ἐλεύθερης ἀγορᾶς
τὰ μόνα σίγουρα «χαρτιά»,
Τίς... ἀνθρώπινες ἀξίες.*

Ε.Ι. ΝΙΣΤΕΡΗΣ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἑνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύστη 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Πατρίδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἱπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 200. Ἐτησίᾳ συνδρομῇ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 2000, ἐξωτερικοῦ 20 \$ U.S.A. Ἡ διευθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ διβλίοχρησάι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Ἰούνιος 2000

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» κυκλοφόρησαν:

ΑΡΧΙΜ. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΡΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Σύγχρονα μηνύματα γιὰ τρία κορυφαία θέματα.

*

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Περιλαμβάνει τὴ βιογραφία
τοῦ ποιητοῦ καὶ μελετήματα γιὰ τὸ ἔργο του.

*

ΑΡΧΙΜ. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ

Κορυφαῖοι τοῦ Πνεύματος «μαρτυροῦν τὴ ἀληθεία».

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

*

ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ

Γ' ἔκδοση

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ

Δοκίμια πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» κυκλοφοροῦν:

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ

Δοκίμια πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΡΑΞΕΝΟ

ΤΗΛΕΦΩΝΗΜΑ

Σκηνές καὶ χρονογραφήματα.

*

ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΠΑΛΑΙΟΥ

ΕΛΠΙΔΑΣ ΧΑΜΟΓΕΛΑ

Χαριτωμένη ποιητική συλλογή.

*

ΕΛ. Χ. ΚΟΥΛΟΥΜΠΑΡΙΤΣΗ

ΟΤΑΝ Η ΕΥΛΑΒΕΙΑ

ΓΙΝΕΤΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ἡ γέννηση καὶ ἡ ἐξέλιξη τῆς πολυφωνικῆς
θρησκευτικῆς μουσικῆς στὴν Εὐρώπη.

*

Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑ

Η ΣΥΓΧΥΣΗ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ ΜΑΣ

ΚΑΙ Η ΔΙΕΞΟΔΟΣ

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283